

DOPRINOS POZNAVANJU
POVIJESNO-UMJETNIČKIH SPOMENIKA
KAŠTELA BALE U JUŽNOJ ISTRI*

UVOD

Svrha je ovog rada da u okviru mogućnosti ispuni određene praznine u poznavanju i valorizaciji građevinskog nasljeđa i likovnih dostignuća gradića Bale (*castrum Vallis*) i njegovog područja, smještenog u zaleđu Rovinja, te da pokuša odrediti zakonitosti koje su utjecale na njegov postanak, smještaj i vrijeme gradnje. Predmet rada su u prvom redu spomenici kasnoantičke i ranosrednjovjekovne crkvene arhitekture i skulpture koji pružaju najviše građe i predstavljaju zbog toga osnovu za sva buduća produbljena istraživanja i razmatranja.

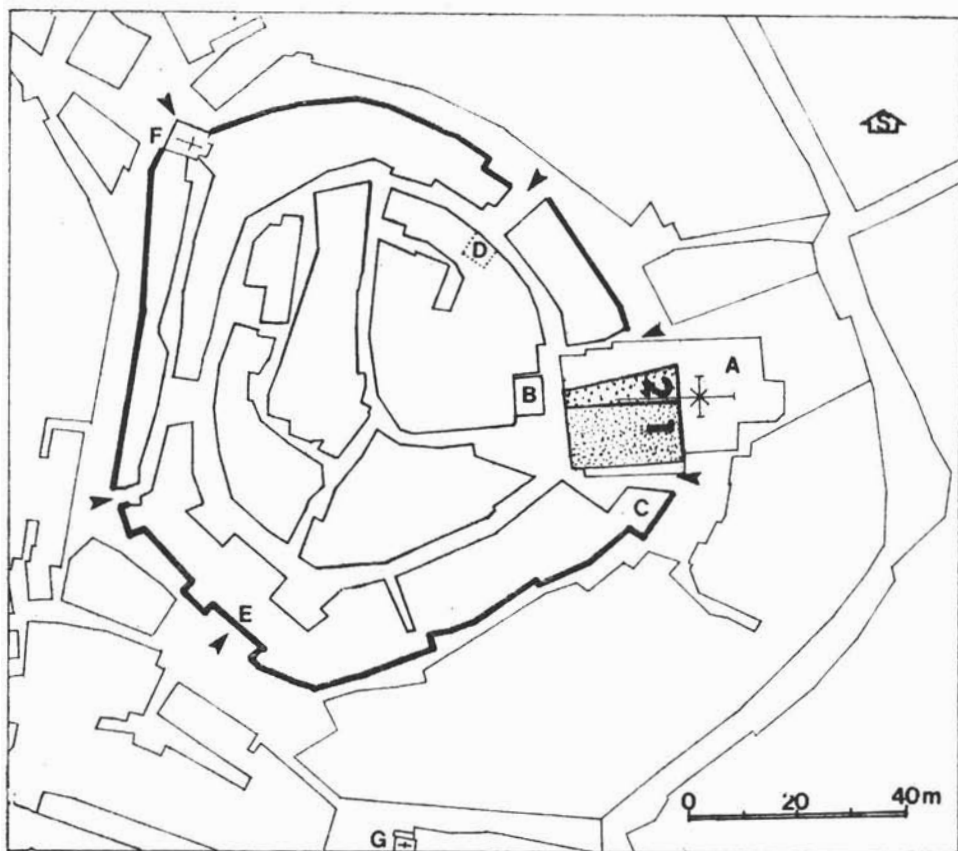
Castrum Vallis izgrađen je poput većine kaštela širom Istre¹ u nemirnim stoljećima kasne antike *ex novo* na području manjega prahistorijskoga gradinskog naselja. Izvorni urbanistički raster ostao je sačuvan u današnjoj mreži ulica i uličica (sl. 1), a njegov osnovni okvir predstavljaju dvije koncentrične ulice, prilagođene konfiguraciji zemljišta, koje dijele kaštel u gornji i donji dio. Tri uličice u gornjem dijelu imaju zajedničko žarište na najvišoj točki brežuljka, zvanog u srednjovjekovnim pisanim svjedočanstvima Monperin,² a odande idu u sjevernom, južnom i zapadnom pravcu prema gornjoj kružnoj ulici. Istočno od žarišta je glavni trg, zaključen župnom crkvom, koja je svojim prvobitnim začeljem dopirala do istočnog završetka donjeg dijela kaštela, gdje su bile podignute zidine (sl. 2). Na pročelju kuće broj 71 (katastarska čestica 183) očuvana je još njezina u biti kasnoantička zidna struktura koja se očituje u slaganju

* Talijanska verzija rada objavit će se u Atti XIII Centra za povijesna istraživanja u Rovinju (Centro di ricerche storiche — Rovigno), Trieste 1983, pa se stoga uz ovaj rad ne donosi uobičajeni sažetak.

La version italienne des travaux sera publiée dans Atti XIII du Centro di ricerche storiche — Rovigno, Trieste 1983, c'est pourquoi le résumé d'usage n'est pas publié avec ces travaux.

¹ Cfr. B. Marušić, Neki problemi kasnoantičke i bizantske Istre u svijetlu arheoloških izvora, *Jadranski zbornik* (dalje JZ), IX, 1973—1975, Rijeka—Pula 1975, 343, sl. 1, 345, sl. 2.

² P. Anton-Maria da Vicenza, Il castello di Valle nell'Istria e il B. Giuliano Cesarello, Venezia 1871, 18—19 i 11, bilj. 3 (rukopis spominje *Monumenti Capituli Ecclesiae Collegiatae S. Mariae de Monte Perino Castri Vallis, collecte et diligenter congesta an. Dom. MDCCLXXIV*).

Sl. 1. Tlocrt kaštela Bale. Legenda: A = župna crkva (1879—1882), B = romanički zvonik, C = kula južno od crkve, D = kuća broj 71, E = palača Soardo-Bembo; 1 = župna crkva (faza prije 1588. godine), 2 = župna crkva (dogradnja iz 1588. godine)

lomljenoga kamena u vidu riblje kosti (sl. 3).³ Treća koncentrična komunikacija, smještena u ravnici ispod kaštelskog brežuljka, logično je vezana uz već spomenute dvije glavne ulice. Na prostoru između nje i zidina razvijalo se u dugim stoljećima srednjeg vijeka i u novije vrijeme predgrađe, a uz to, ona je upućivala stanovnike kaštela, koji su se uglavnom bavili poljoprivredom, na njihove posjede koji su se prostirali od pristaništa Kolone na morskoj obali do brežuljka i crkve sv. Petra na istočnoj strani balskog područja. Na tom prostoru izgrađeno je u toku stoljeća niz crkvenih građevina (sl. 4) koje se pominju i u pisanim izvo-

³ B. Marušić, o. c., 344, tab. III, 1 (kuća se nalazi u gornjem dijelu kaštela, te je prema tome u navedenom radu pogrešno navedeno, da pripada dijelu zidina koje su omeđivale donji dio kaštela); G. C. Menis, *La basilica paleocristiana nelle diocesi settentrionali della metropoli d'Aquileia, Città di Vaticano* 1958, 189.

rima⁴ i od kojih su neke već dobile svoje mjesto u stručnoj literaturi,⁵ dok su druge samo usputno uvedene u evidenciju,⁶ a o nekima se ne zna gotovo ništa, budući da se nalaze u ruševinskim ostacima koje treba tek istražiti.⁷

U toku dosadašnjeg izlaganja samo je naznačeno da je postojao na brežuljku Monperin kasnoantički kulturni sloj, no nije još dan odgovor na upite o točnijem vremenu podizanja kaštela, o razlozima koji su uvjetovali njegovu gradnju i o eventualnom postojanju starijih kulturnih slojeva.

Na potonje pitanje dao je barem djelomičan odgovor nalaz koji je došao na vidjelo 1880. godine, kad je građena na području starije župne crkve nova. Naime, prilikom dizanja pločnika iskopan je odmah ispod njega kanal i još dublje, u sloju zemlje, kamena urna sa spaljenim kostima,⁸ što sve ukazuje na postojanje određenih oblika života u 1. odnosno u 2. stoljeću, kada je po današnjim saznanjima podignuto na brojnim mjestima oko Bala niz manjih i većih ladanjskih dvorova (sl. 4).⁹

ŽUPNA CRKVA

Kronološka problematika kaštela Bale nerazdvojivo je povezana s pitanjem njegove geneze, a najviše građe za njihovo razrješavanje pruža najstarija faza gradnje kaštelske crkve i kameni spomenici koji su joj pripadali. Naime, poznato je da su bile kaštelske crkve organski dio svakog kasnoantičkoga kaštela na prostranim područjima njihova javljanja,¹⁰ što

⁴ P. Anton-Maria da Vicenza, o. c., 18 (u popisu crkava porečke biskupije spominje se pod god. 1391: *Ecclesia Sanctae Mariae = Plebania Vallis, in qua debent esse cum Plebano quatuor Canonici residentes, cujus membra sunt haec: videlicet Ecclesia S. Catharinae, Sancti Petri, Sancti Andreae, S. Crucis, S. Georgii*).

⁵ B. Marušić, Tri spomenika crkvene arhitekture s upisanim apsidama u Istri, *Histria archaeologica* (dalje HA), III, 1, Pula 1972 (tiskano 1975. god.), 78—105 (crkva Male Gospe i crkva sv. Gervazija).

⁶ B. Marušić, Contributo alla conoscenza della scultura altomedioevale in Istria, *Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno* (dalje ACRSR), XI, Trieste 1980—1981, 68, 79 i tab. IV, 4 (crkva sv. Maura; na str. 79 je pogrešno navedeno A 38 umjesto B 8); A. Šonje, Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, Rijeka 1981, 97, sl. 94 (crkva sv. Vida); A. Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Zagreb 1982, 58—60, (crkva sv. Pavla), 75—76 (crkva sv. Maura) i 154 (crkva sv. Vida).

⁷ U pitanju su ostaci crkve sv. Križa između Golaša i Krmeda.

⁸ Župni arhiv u Balama čuva kopiju rukopisa koji se odnosi uglavnom na radove gradnje nove crkve između godina 1879. i 1882; na str. 7—8 spominje u tekstu navedene arheološke nalaze (... »Levando questo selciato si scoperse un canale che non si sa se era per dare sfogo all'acqua piovana, nella terra sotto il selciato si bate in un'urna cineraria tra le ossa bruciate«); P. Anton-Maria da Vicenza, o. c., 8 navodi: »vari sepolcri romani scoperti entro il recinto delle mure stesse, in uno dei quali recentemente si trovarono due scheletri romani ed una moneta in bronzo di Ottaviano Augusto«.

⁹ Anton-Maria da Vicenza, o. c., 8—9; B. Benussi, Attraverso l'agro colonico di Pola, *Atti e Memorie della Società Istriana d'Archeologia e Storia patria* (dalje AMSIA), XXIV, Parenzo 1908, 91, 94, 97—100; B. Benussi, Dalle annotazioni di Alberto Puschi, *Archeografo triestino*, vol. XIV, ser. III, Trieste 1927—1928, 255—256; cfr. sl. 4.

¹⁰ G. C. Menis, o. c., 183; B. Marušić, Kršćanstvo i poganstvo na tlu Istre u IV i V stoljeću, *Arheološki vestnik SAZU* (dalje AV SAZU), XXIX, Ljubljana 1978, 561.

omogućuje, ako se pronade bilo kakva arheološka građa za njihovo što pouzdanije datiranje, i utvrđivanje točnog vremena podizanja samoga kaštela. Spomenuta povijesna zakonitost može se bez daljega primijeniti i u slučaju kaštela Bale.

Današnja župna crkva, posvećena 1882. godine, podignuta je na istom mjestu gdje se nalazila starija i manja crkva *Antiquissimae originis*.¹¹ Prema zabilješci A. Gnirsa, zadnjega austrijskoga konzervatora za sjevernojadransko primorje, riječ je o 20 m dugoj i od 14 do 17,8 m širokoj (mjere se odnose na unutrašnjost crkve) trobrodnoj bazilici trapezoidnog tlocrta, što je i vidljivo iz tehničke dokumentacije, izvršene sa strane nadležne građevinske uprave u Pazinu 1841. godine (tlocrt, skica začelje, uzdužni i poprečni presjeci; sl. 5—6).¹² Iz nje je također uočljivo da pripadaju pojedini dijelovi građevine naknadnim zahvatima. To se odnosi u prvom redu na dvije polukružne apside, te na jedan veoma masivan četverokutan i piramidasto oblikovan barbakan koji su dozidani uz dio vanjske površine začelja, na dva velika prozora u istom začelju i na sva tri oltara u svetištu, odijeljenom od prostora za vjernike s tri stepenice.

Dosadašnja sagledavanja potvrđuju i upotpunjuju i drugi poznati podaci. Naime, prema opisu iz 1871. godine, koji iznosi Anton-Maria da Vicenza¹³ i građevnom natpisu na nadvratniku sjevernog ulaza u tadašnju crkvu¹⁴ slijedi da je ona doživjela 1588. godine značajnu i temeljitu obnovu. Tada je *ex novo* dozidan sjeverni brod, dok su srednji i južni brod pokrili prostor prethodne crkve, koja je bila također trobrodna, ali za razliku od obnovljene niža i uža.¹⁵ Dijelovi arhitektonske dekoracije (baze, stupovi i kapiteli) veoma jednostavnog izgleda, koji su pripadali crkvi iz 1588. godine upotrebljeni su prilikom gradnje nove crkve (1879—1882) u trobrodnoj kripti (A 46, tab. XVI, 2),¹⁶ gdje su pohranjeni i kapiteli A 47 — A 51 (tab. XV, 1—2) koji pripadaju također vremenu druge polovice 16. stoljeća, a njima treba dodati i kapitel A 52, izložen u srednjem brodu današnje crkve.

Za proučavanje predzadnje faze stare župne crkve, za koju je već rečeno da je bila trobrodna, manja i niža, te pačetvorinasta u tlocrtu, od bitnog su značenja i osobna zapažanja Anton-Marija da Vicenza i pisca rukopisa pohranjenog u župnom arhivu. Oni su naime uočili na pročelju zadnje faze (1588) potpuno očuvano pročelje prethodne faze, koju su označili kao gotičku s obzirom na portal sa zašiljenim lukom, iznad kojega se

¹¹ A. Gnirs, *Die frühmittelalterliche Kirche, Visitatio B. M. V. a Valle, Mitt. Z. K., III. F., Bd. XIV, Wien 1915, 161; cfr. još A. Tamaro, Le città e castella, II, Trieste 1893, 472—475.*

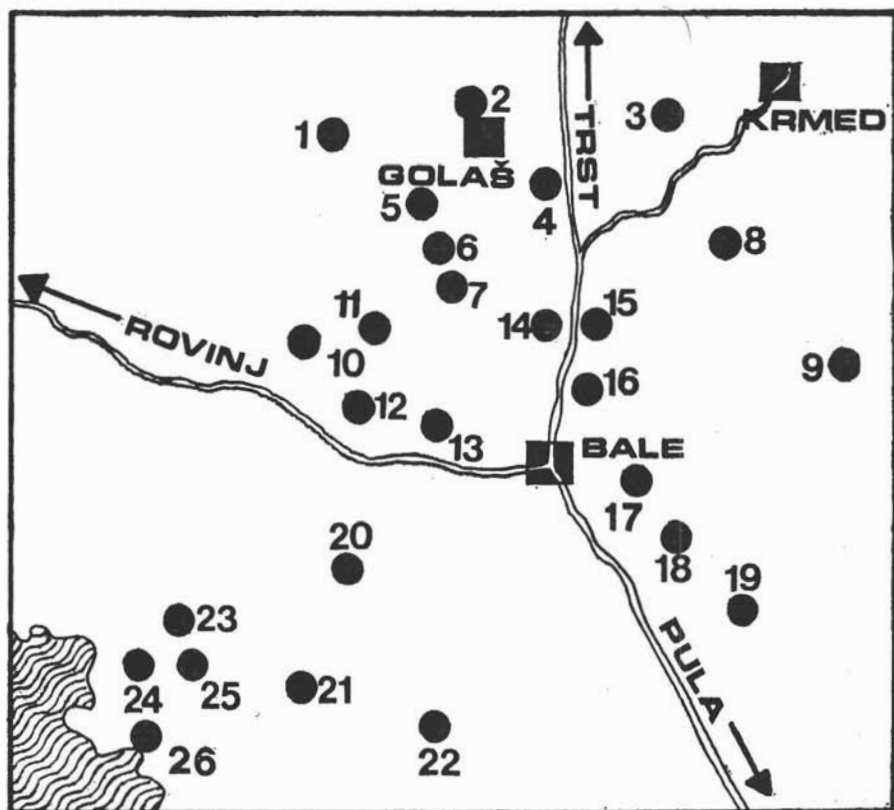
¹² A. Gnirs, o. c., 161—162.

¹³ Anton-Maria da Vicenza, o. c., 16—17.

¹⁴ Cfr. rukopis spomenut u bilj. 8 u kojemu piše na str. 9: ... »questa porta (iz 1588. god., nap. B. M.) al presente è posta all'ingresso della sacrestia e si vede superiormente sul fregio spaccato l'iscrizione: Templum hoc vetustate ruinam inferens — pietate Clmi D. Alexandri Lauridani praetoris optimi — in hanc meliorem formam redactum fuit. Fra le tre righe vi è lo stemma Loredano. Sull'architrave poi della porta si legge: Laus Deo —1588«.

¹⁵ Ibid.: ... »Nell'area della chiesa vecchia si fe stare una navata laterale e la nave di mezzo; lo spazio guadagnato coll'allargamento del muro servi bene o male per l'altra navata laterale sinistra con la nuova porta. Questa porta al presente è posta all'ingresso della sacristia«.

¹⁶ O. c., 7: ... »Le colonne della chiesa che si andava demolendo, coi suoi capitelli servirono molto bene nella cripta che è a tre navate«.

Sl. 4. Arheološka karta balskog područja. Legenda: P = prahistorijska nalazišta, A = rimska nalazišta, C = crkve; 1 = Monkas (P), 2 = Golaš (P), 3 = Starigrad (P), 4 = Sv. Križ (C), 5 = Pizanovac (P), 6 = Skačota (A), 7 = Sv. Gervazij i Protazij (C), 8 = Mombrovac (P), 9 = Sv. Petar (P + C), 10 = Lim (P), 11 = Tujan (P + A), 12 = Velika Gospa (C), 13 = Mala Gospa (C), 14 = Sv. Vit (C), 15 = Sv. Andrija (C), 16 = Sv. Katarina (C), 17 = Sv. Mihovil (P + C), 18 = Monte Massimo (P), 19 = Maškerada (P), 20 = Sv. Mauro (C), 21 = Matijoni (A), 22 = Cisternela (A + C), 23 = Manjan (P + A), 24 = Sv. Pavao (A + C), 25 = Monte Basso (P), 26 = Pristan Kolone (A + C = Sv. Jakov)

nalazila okrugla rozeta omeđena s dva prozora koja su — poput portala — imala zašiljene lukove.¹⁷ Njihove zaključke potvrđuju dijelovi portala A 41 — A 42 (tab. XVI, 1 i tab. XVII, 2), upotrijebljeni na raznim mjestima današnje župne crkve (sl. 7)¹⁸, te kameni spomenici A 39 — A 40 (tab. XV, 3—4), te A 43 — A 44 (tab. XVIII, 1 i sl. 8). Među njima posjeduju najveću isповjednu vrijednost kapiteli A 39 i A 40, koji se mogu po svojim stilskim značajkama uključiti u grupu kasnoromaničkih-ranogotičkih lisnatih kapitela, uočenih dosad na tlu Istre u Sv. Petru u Šumi, Oprtlju i Motovunu i datiranih u vrijeme od kraja 13. do sredine 14. stoljeća.¹⁹ Time je dobiven s godinom 1350. *terminus post quem non* za gotičku fazu stare župne crkve koja je u toku 15. stoljeća obogaćena novim crkvenim namještajem. Kip A 43 stolujućeg sv. Antuna Pustinjaka izašao je ispod ruke domaćeg majstora iz prve polovice 15. stoljeća,²⁰ dok su kustodija A 44 kao i dijelovi portala A 41 — A 42 s reljefom uskrsloga Krista u luneti kasnogotički.²¹

Za dalje razmatranje povijesti gradnje stare župne crkve od prvorazrednog je značenja podatak²² da su u toku njezina rušenja (1878) nađeni u

¹⁷ O. c., 8—10: ... »La terza chiesa posso dire d'averla vista io stesso. Chi avesse visitato la chiesa parrocchiale prima dell'anno 1878, non occorre che fosse ingegnere o architetto per accorgersi, guardando la facciata acrostata di piccole pietre lavorate e dal tempo diventate brune, che si vedeva spiccata una chiesa anteriore di stile gotico con una porta a due finestre a sesto acuto e di sopravi appariva una terza finestra« ... Della chiesa antecedente (u pitanju je gotička faza, nap. B. M.) nell'interno non deve essere rimasto nulla (zbog radova 1588. godine, nap. B. M.), mentre la facciata rimase tutta. In questa facciata si prolungò sull'alto il piovente destro, quindi fu spostata ed innalzata la colmagna, allargato il muro a sinistra verso la borrea dove fu aperta una seconda porta« ... Così la chiesa allora aveva due porte, questa nuova minore corrispondente alla navata nuova, e la porta vecchia maggiore conservata a sesto acuto, ma un po' spostata. La finestra a sesto acuto e la circolare di sopra furono murate, però visibili chiaramente nella facciata. Si fecero allora (1588, nap. B. M.) due finestre rettangolari nel corpo di mezzo ed una rotonda sopra la porta piccola«; Anton-Maria da Vicenza, o. c., 16—17.

¹⁸ Rukopis spomenut u bilj. 8, str. 7: ... La porta maggiore della chiesa a sesto acuto serve di porta d'entrata laggiù in cripta l'angioletto che stava sul pinacolo, sta ora nella cappella del Rosario murato entro una cornice rotonda e da Cristo risorto con due guerrieri che stavano nel sesto acuto sopra l'architrave ora è nel corridoio dirimpetto alla porta della sacrestia, la quale porta era la porta vecchia nella chiesa vecchia« ... »Delle finestre a lato della porta a sesto acuto una si spezzo nella demolizione, l'altra serve a rischiarare le scale che conducono alla sala sopra la sacrestia«; *Ibid.*, 9: ... »Questa terza chiesa ... era dunque gotica. La parte d'entrata è quella che ora sta giù, per cui si entra in cripta, sul pinacolo aveva un angelo in marmo che spiegava con le mani un rizzo o volume arrotolato (... e vi fu scritto sul rizzo "Ave Maria"). Sull'architrave di detta porta nel vano sotto il sesto acuto stava un "Gesù" risorto, con due tronchi di soldati, scultura rozza ora collocata sopra un muro nel corridoio della sacrestia«.

¹⁹ R. Ivančević, *Župna crkva sv. Jurja u Oprtlju, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta*, 4, Zagreb 1963, 23, bilj. 13; J. Stošić, *Kiparska radionica općinske palače u Puli, Peristil*, 8—9, Zagreb 1965/1966, 44.

²⁰ V. Ek l, *Nalazi srednjovjekovne plastike u Istri, Ljetopis JAZU*, 64, Zagreb 1960, 151, 153 (uz kameni i drveni kip sv. Antuna Pustinjaka spominje u Balama još drveno romaničko raspelo); V. Ek l, *Od romanike do baroka, Fotomonografija Poreč*, Zagreb 1975, XXXVII.

²¹ Kip anđela koji se nalazio na pinakolu iznad portala pripada već renesansi, što dokazuje i natpis AVE MARIA na rotulu u lijevoj ruci anđela, izveden u humanističkoj kapitali; cfr. i bilj. 18.

²² Rukopis spomenut u bilj. 8, str. 6: ... nella chiesa e precisamente nei muri della precedente (terz'ultima) chiesa si trovarono vari pezzi di lavoro bizantino (grezzi) che furono posti in seguito alle spalette dello ascenso al piccolo presbiterio

zidovima gotičke faze dijelovi kamenih spomenika, upotrijebljeni naknadno kao građevni materijal i prema tome očito stariji od spomenute predzadnje građevne faze. Među njima se spominje pregradna ploča A 7 (tab. Va), koja je svojom visinom (101 cm) ispunjavala širinu jednog zida i različiti odlomci »izloženi« na području oltara u kripti nove crkve (tab. I, 1—2; tab. II, 3; tab. V—VII i tab. IX).

Dijelovi pregradne ploče A 2 i A 3 (tab. I, 1—2) mogu se označiti s obzirom na ukrasno-simbolički sadržaj motiva i njihovu izvedbu kao pluteji koji su omeđivali svetište najstarije faze župne crkve, porušene 1878. godine. Okvir, raščlanjen u vidu zuba na pili i kombinirani uzorak križa i srcolikih listova, u kojemu je prvobitni zvjezdoliki kristološki monogram pretvoren u čistu dekoraciju, datiraju pregradne ploče u drugu polovicu ili čak na kraj 6. stoljeća.²³ Tom vremenu odgovara i pomalo nespretno izveden motiv vinove loze, te naročito kasetirana polja i astragali,²⁴ koji ukazuju zajedno sa širokom bordurom, ispunjenom zaobljenim dvoprutastim vrpčama i »očima«, na antičke tradicije,²⁵ prisutne u znanju i umjetničkom htijenju klesara lokalne radionice. Slične reminiscencije javljaju se i drugdje na tlu Istre,²⁶ te se mogu označiti kao dio one povijesne zakonitosti koja je upravljala likovnim životom poluotoka nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva (489) i bizantske reokupacije (538). Ovaj za-

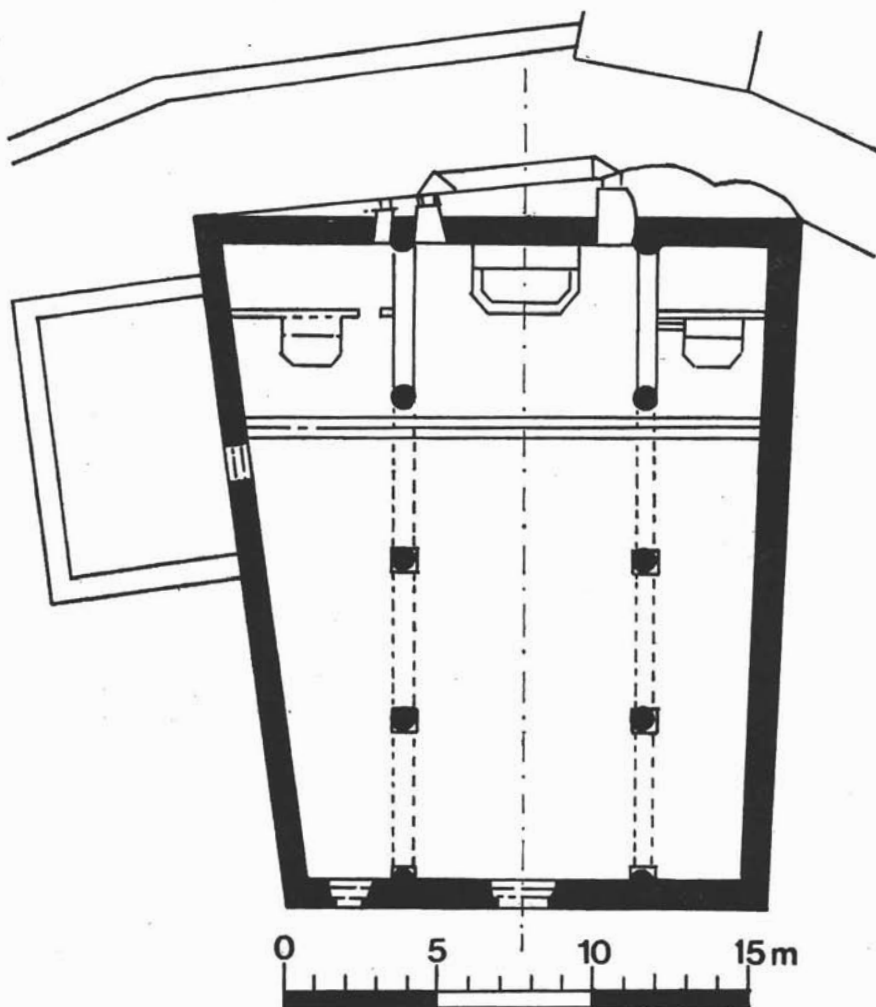
della attuale cripta. Anche il parapetto dell'altare nella cripta fu trovato come materiale di muro nella grossezza del muro stesso, e siccome nella demolizione si accorsero che era una pietra lavorata di sotto, per levarla sforzarono e la spaccarono in due pezzi. Questo parapetto senza dubbio servi oltre mille anni addietro quale parapetto di altare (gli altari allora erano più corti). Ora in cripta si aggiunsero ai fianchi due pilastri combinati con rottami bizantini. In uno di questi rottami quadrati si vede il leone di S. Marco, in un altro l'aquila di S. Giovanni, in un terzo un angelo (che non sarebbe simbolo di S. Matteo), e nel quarto un'immagine di santo; anzi questi pezzi quadrati con qualche altro rosetton quadro della medesima grandezza farebbero supporre che in quella chiesa bizantina vi fosse qualche architrave con figure dai tondi colorati e dorati»; str. 8: ... »Alcuni avanzi che ora sono visibili in cripta furono trovati come materiale di costruzione sui muri della terz'ultima chiesa. Perfino il parapetto dell'altare in cripta, anche questo era stato aadoperato come materiale e stava adagiato a tutto muro con la parte lavorata all'in giù... Se certi intenditori dicono che questo parapetto con altri avanzi bizantini appartengono all'epoca della decadenza dell'arte intorno al mille, a me che non sono scienziato sarà lecito supporre che appartengono a qualche po di tempo più in dietro, ma lavorati da mano rozza e poco esperta«.

²³ Proces pretvaranja zvjezdolikoga kristološkog monograma u čistu dekoraciju može se veoma dobro pratiti na spomenicima Ravene. Kombinirani uzorak križa i srcolikih listova javlja se na mramornim plutejama iz prve polovice 6. st., koji su uvezeni iz Konstantinopola, a njegova transformacija u čistu dekoraciju očita je na mramornim pulvinima iz 7.—8. st., izrađenima u lokalnim radionicama (cfr. »Corpus« della scultura paleocristiana, bizantina ed altomedioevale di Ravenna, III, Roma 1969, pluteji 132, 133, 135 i 136, te pulvini 192 i 193). Za okvir raščlanjen poput zuba od pile cfr. B. Marušić, Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom, HA, V, 1—2, Pula 1974 (tiskano 1978. god.), 55 (bazilika sv. Foške kod Peruja), 65 (trobrodna bazilika u Guranu kod Vodnjana).

²⁴ Mramorni ambon sa sličnim odnosno mramornim motivima iz Ravene datiran je natpisom u 596—597. god. (cfr. »Corpus« della scultura paleocristiana, bizantina ed altomedioevale di Ravenna, I, Roma 1968, 30 i sl. 26).

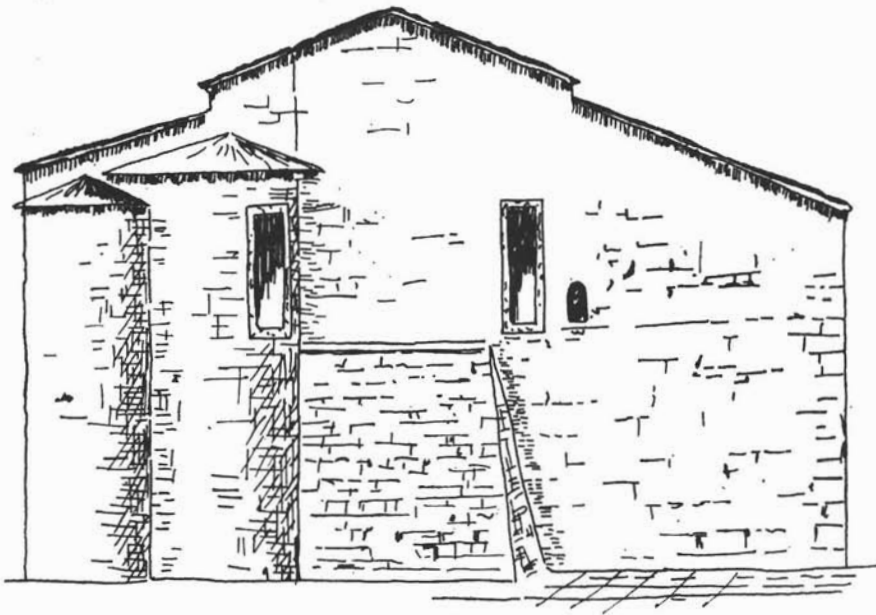
²⁵ *Ibid.*, 16 (označeno kao »reminiscenze simmetriche classicheggianti«).

²⁶ Uočene su u Puli, Guranu kod Vodnjana, Sv. Elizeju kod Fažana, Sv. Foški kod Zminja i Sv. Kvirinu kod Juršića (cfr. B. Marušić, o. c. = Istarska grupa, 65; B. Marušić, Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli, 1956—1958, *Starohrvatska prosvjeta*, 8—9, Zagreb 1963, 247—248; B. Marušić, Kasnoantička i bizantska Pula, Pula 1967, 56).

Sl. 5. Bale, župna crkva. Tlocrt faze poslije 1588. godine

ključak može se primijeniti i za prozorsku rešetku A 1. Analogije sa širokoga geografskoga prostora dopuštaju datiranje prozorskih rešetaka s polukružnim isjecima u vremenski raspon od druge polovice 5. do prve polovice 9. stoljeća,²⁷ a one iz užeg područja od druge polovice 5. do kraja 6. stoljeća. Tako je u Galiziani pripadala slična, ali nešto veće prozorska rešetka (sl. 9) starokršćanskoj fazi grobljanske crkve sv. Justa, koju stavljaju kasnoantički korintski kapiteli s glatkim akantovim lišćem u 5. stoljeće, odnosno najvjerojatnije u drugu polovicu 5. stoljeća.²⁸ Prozorska

Sl. 6. Bale, župna crkva. Skica začelja faze poslije 1588. godine

rešetka u apsidi kapele sv. Elizeja kod Fažane, izgrađene u drugoj polovici 6. stoljeća, ima također u donjem redu polukružne isjeke,²⁹ a odlomak rešetke, uzidan kao spolija u začelje mlađe faze crkve sv. Kvirina kod Juršića (tab. XXIII, 3) pripada prvoj fazi njezine gradnje (kraj 6. stoljeća).³⁰ Razvojnu liniju zaključuje prozorska rešetka na pročelju kapele sv.

²⁷ Cfr. »Corpus« della scultura altomedioevale (dalje CSA), VII, tomo primo, Spoleto 1974, 130, tab. XXXII (bazilika sv. Prassede u Rimu) i CSA VII, tomo quarto, Spoleto 1976, 226, tab. LXXXVI (bazilika sv. Sabine u Rimu), te CSA VI (la diocesi di Torino), 89—93, tab. XXV, sl. 27 a, b (Colegno, San Massimo ad quintum).

²⁸ B. Marušić, o. c. (Kršćanstvo i poganstvo), 560, sl. 9 : 3.

²⁹ B. Marušić, Kratak doprinos proučavanju kontinuiteta između kasne antike i ranoga srednjeg vijeka te poznavanju ravske arhitekture i ranosrednjovjekovnih grobova u južnoj Istri, *Jadranski zbornik*, III, Rijeka—Pula 1958, 332, 335 i tab. VII, 2.

³⁰ U toku arheološke revizije (1978) iskopano je više odlomaka kamenog crkvenog pokućstva i arhitektonske dekorativne plastike koji datiraju trobrodnu baziliku u 6. stoljeće (neobjavljeno).

Maura kod Bala, na kojoj su međutim polukružni isjeci uokvireni troprutastim porubom zaobljenih presjeka, koji datira rešetku već u polovicu 8. stoljeća.³¹

Prema tome, najstarija odnosno prva faza gradnje kaštelske crkve u Balama može se s obzirom na prikazane i analizirane spomenike A 1 — A 3 pripisati vremenu između kraja 5. i kraja 6. stoljeća. Prozorska rešetka A 1 dopušta dataciju na kraj 5. stoljeća. Pregradne ploče A 2 i A 3 u tom su slučaju odraz određenih izmjena, odnosno dopuna crkvenog pokućstva, do kojih je došlo oko 100 godina nakon njezina podizanja. No, postoji i mogućnost da je bila crkva izgrađena tek tada, ali u tom slučaju ona ne pripada — s obzirom na pretpostavljeno ravno začelje — jednostavnoj akvilejskoj arhitekturi 5. stoljeća, nego najstarijim spomenicima istarske grupe crkvenih građevina s jednom ili s više upisanih apsida, kakve su već otkrivene u Guranu kod Vodnjana i u okolici Peroja.³²

Spomenicima A 1 — A 3 može se dodati i spolija, uzidana na lijevoj strani polukružnog prozora na prvom katu južnog zida romaničkoga zvonika (sl. 10).³³ Ona je prvobitno pripadala dijelu pregradnog pilastra, ukrašenog u donjem dijelu uzorkom riblje kosti, izvedenim u tehnici urezivanja, a u gornjem plitkim latinskim križem raširenih krakova. Analogija sa sličnim pilastrom iz bazilike sv. Marije na Brionima (neobjavljeno)³⁴ dopušta njegovo datiranje u drugu polovicu 6. stoljeća.

Među kamenim spomenicima, izloženima u kripti nove crkve, najviše ih pripada predromaničkoj skulpturi, a ima i takvih koji su po svojim stilskim značajkama od njih nešto stariji odnosno mlađi.

Među njima pobuđuje naročitu pažnju ploča A 4 (tab. III, 1 i tab. IV d). Naime broj sličnih figuralnih spomenika merovinške civilizacije je u sjevernom dijelu sredozemnog bazena i njegovog zaleđa — od Svetih gora u istočnoj Sloveniji³⁵ do Poitiersa u Francuskoj³⁶ — veoma oskudan, a uz to u većini slučajeva ne postoje ni pouzdani osloni za njihovo točnije datiranje.³⁷ Iznimku predstavlja poznata ploča klesara Ursusa iz opatijske crkve sv. Petra »in Valle« kod Ferentilla (spoletska biskupija), datirana natpisom između 739. i 742. godine,³⁸ koja je po svojem likovnom govoru veoma bliska balskoj ploči. Naime, i u jednom i u drugom slučaju u pitanju je rad klesara koji je živio i djelovao u godinama sutona skulpture, kad je klasični smisao za oblikovanjem punog i snažnog reljefa doveden do najskromnijih izražajnih mogućnosti. Značajna srodnost postoji također između ploče A 4, te pregradne ploče s prikazom Sirene iz Dvograda, označene kao spomenik kasnoantičke i pomalo barbarizirane rus-

³¹ B. Marušić, o. c. (Contributo alla conoscenza), 66, 79 i tab. IV, 4.

³² B. Marušić, o. c. (Istarska grupa), 95—108.

³³ Ljokovna enciklopedija, I, Zagreb 1959, 221 (natuknica Bale).

³⁴ Pilastar je izložen u arheološkoj zbirici lokalnog Muzeja.

³⁵ E. Cevc, Srednjeveška plastika na Slovenskem, Ljubljana 1963, 22—23; P. Korošec, Še nekaj misli o zgodnjersrednjeveški figuralni plastiki v Sloveniji, AV SAZU, XXI—XXII, Ljubljana 1970—1971, 254.

³⁶ E. Mâle, La fin de paganisme en Gaule, Paris 1950, 302—304 (prikaz mučenika u hipogeju opatije u Mellebaudu kod Poitiersa, datiran na kraj 7. st.).

³⁷ Cfr. CSA IV (la diocesi di Genova), Spoleto 1966, 104—107, tab. LXXXII, sl. 103. Ploča s prikazom Danijela datirana je u 7. st. (U. Formentini), u 8. st. (C. Ceccheli, M. Brozzi i A. Tagliaferri) kao i u vrijeme nakon kraja tisućljeća (C. Dufour Bozzo).

³⁸ CSA II (la diocesi di Spoleto), Spoleto 1961, 19—25 (br. 12), tab. V.

tike.³⁹ Zagonetan je i ikonografski sadržaj ploče A 4, osobito ako je sagledavana odvojeno od ostalih spomenika. Ako se uključi u razmatranje i ploča A 36 (tab. III, 2 i tab. IV e), onda je ipak najvjerojatnije u pitanju prikaz Adama i Eve, a u tom slučaju bi neodređeni predmet u rukama muške figure bila kopača. U prilog izrečene pretpostavke svjedoče kamena građa, ista u oba slučaja, njihova funkcija (dijelovi pregradne ploče?) i veličina, što je sve i navelo P. Deperisa, autora »izložbe« u kripti nove crkve, da ih je smjestio na isto područje (tab. IV). I neke pojedinosti, kao kosa podijeljena krutim urezima na usporedne okomite segmente, kakva se javlja i na fragmentarnoj glavici iz nalazišta Gropina (župna crkva sv. Petra) u biskupiji grada Arezza, datiranoj pod znakom upitnika u 8. stoljeće,⁴⁰ dopunjuju u potvrdnom smislu prije spomenutu pretpostavku. Određene razlike stilskog značenja, koje se očituju osobito u plastičnijem oblikovanju reljefa ženske figure, a koje su možda i samo odraz klesarova nastojanja da upozori na razlike u spolovima, upućuju ipak na određeni oprez u postavljanju konačnih zaključaka i ostavljaju otvorena vrata i za drukčije mogućnosti, među kojima zavrijedi najviše pažnje uključivane ploče A 36 među spomenike ranoromaničke skulpture.⁴¹

Pregradi kojoj je pripadala ploča A 4 (a vjerojatno i A 36) mogu se pridružiti i ostaci osmerokutnih stupića s kapitelima A 5 a, b (tab. II, 1—2). I u tom slučaju postoje najbliže analogije u Ferentilu, gdje je Ursusova ploča sastavni dio pregrade kojoj pripadaju i pilastri s kapitelima, ukrašenima urezanim nitastim volutama.⁴² Dataciju u 8. stoljeće potvrđuje i kapitel iz crkve sv. Grgura Velikoga u Spoletu.⁴³ Istom likovnom govoru pripada također kapitel u obliku prisjećenog čunja iz Kortone (opština u Farnetu) na području biskupije grada Arezza, koji je ukrašen na sve četiri strane urezima, a za kojega pružaju pisani izvori s godinom 1014 *terminus post quem non*, dok poznate analogije upućuju više na langobardsko-franačko vrijeme (8—9. stoljeće).⁴⁴

Balskim spomenicima skulpture iz 8. stoljeća mogu se zbog nekih stilskih značajki (stepeničasta profilacija, plitki reljef i ukrasi izvedeni urezivanjem) priključiti i odlomci A 9 (tab. VI, 2) i A 30 (tab. IX b), ali uz određeni oprez, koji nalaže njihovo stanje očuvanosti. To vrijedi i za mušku glavu A 38 (tab. XIV i tab. IV f), klesanu grubom, ali ujedno i veoma izražajnom snagom, a koja je i srodna glavici iz Gropina. Kosa je dana na isti način s kosim i gotovo usporednim segmentima koji završavaju na čelu u lagano razvedenom potezu, dok su brci izvedeni u valovitim segmentima, a brada brazdama u liku riblje kosti. Pažnju pobuđuju oči s bademastim okvirom i zjenicama okrenutim nagore, otvorena usta s tri zuba i pačtvorinasti izduženi nos (u Gropini je trokutasti), čija okvirna linija prelazi odmah u snažne obrve, odvojene od čela dubokom brazdom.

³⁹ B. Marušić, Kompleks bazilike sv. Sofije u Dvogradu, HA, II, 2, Pula 1971 (tiskano 1976. god.), 37—39, tab. XI.

⁴⁰ CSA IX (la diocesi di Arezzo), Spoleto 1977, 145—146 (br. 131), tab. LXXXVI, sl. 131.

⁴¹ Likovna enciklopedija, I, Zagreb 1959, 222 (natuknica Bale).

⁴² CSA II (la diocesi di Spoleto), 27—28 (br. 18) i 28—29 (br. 21), tab. IX i tab. X b.

⁴³ *Ibid.*, 68 (br. 89), tab. XXXVa; cfr. i kapitele iz Sutrija, ispunjene lotosovim listovima s naglašenom centralnom žilom (CSA VIII, le diocesi dell'Alto Lazio), Spoleto 1974, 213 = br. 276, tab. CCI, sl. 324.

⁴⁴ CSA IX (la diocesi di Arezzo), 135—137 (br. 121), tab. LXXIX—LXXXI.

Posebnu grupu predstavljaju kapiteli A 6 a, b (tab. II, 3—4) s užlijebljenim listovima i naglašenom centralnom žilom. Oni oponašaju korinthske kapitule, a ukrasni elementi, koji su još uvijek u značajnoj mjeri naturalistični, upućuju — s obzirom na analogije u Bresci⁴⁵ i Cavouru (opatijska crkva sv. Marije) na području torinske biskupije⁴⁶ — na njihovo datiranje u vrijeme između 7. i 8. stoljeća, kad je u Balama prvobitno dvoranska (?) crkva pretvorena u trobrodnu baziliku.

Spomenici predromaničke skulpture, najbrojniji u katalogu nalaza (A 7, A 8, A 10 — A 29 i A 31 — A 34) dokazuju — kao što je to slučaj u čitavom sjevernom i zapadnom priobalnom pojasu Istre⁴⁷ — da je na početku 9. stoljeća došlo i u Balama do temeljite izmjene kamenoga crkvenog pokućstva, ukrašanog u likovnom govoru karolinške civilizacije. Među ukrasnim motivima prevladavaju geometrijski uzorci (tab. Va; tab. VI, 1, 3, 5; tab. VII, 5—6 i tab. IX, a, c, d, h) kojima se pridružuju uz biljne (tab. Va; tab. VI, 6; tab. VII, 1—2 i tab. IX f) sasvim iznimno i ukrasno-simbolični (tab. Va), te na prijelazu iz 10. u 11. stoljeće i figuralni (tab. IX e, g i tab. X—XI). Reminiscencije pretpleterne faze očituju se u nespretno klesanoj ploči A 8 (tab. VI, 1), koja pokazuje očite nepravilnosti u crtežu. Očuvani dijelovi i odlomci dopuštaju rekonstrukciju pergole od pregradnih ploča (tab. Va; tab. VI, 3—5 i tab. IX, a, d), pilastara (tab. VII, 1—2, 5—6), stupića i kapitela (tab. VII), te greda (tab. V, b—c i tab. VII, 7), ali — barem prema nalazima — bez luka iznad prolaza u svetišće. Mnogobrojne analogije iz Italije, gdje su nedavno izvedene produbljene analize sačuvanih spomenika ranosrednjovjekovne kamene skulpture,⁴⁸ pokazuju na to da se može za djelatnost balskih klesara u 9. i 10. stoljeću upotrijebiti zaključak H. Torpa kad govori o istovremenoj skulpturi u Rimu kao o skulpturi formalnoga likovnoga govora, u kojemu su crtež i plastička izvedba kruti, shematični i bez naglašene zaobljenosti oblika.⁴⁹

Dijelovi spomenika A 37 (tab. V, d—g) pokazuju savršenu izvedbu klesanja koja pokušava dočarati i najsitnije pojedinosti, a analogije iz Dvograda⁵⁰ i mletačkoga lagunarnog područja⁵¹ uvrstavaju ga među kvalitetna ostvarenja lokalne radionice veoma istančanog ukusa koja je prihvatila mletački ukrasni repertorij iz 12. i prve polovice 13. stoljeća.

PODRUČJE GROBLJA

U toku dosadašnjeg razmatranja ustanovljeno je da je došlo do gradnje najstarije faze kaštelske crkve u Balama, a time i samoga kaštela, najkasnije jednom na izmaku 6. stoljeća, što se podudara s povijesnim zbi-

⁴⁵ CSA III (la diocesi di Brescia), Spoleto 1966, 108 (br. 122), tab. XXXVIII, sl. 120.

⁴⁶ CSA VI (la diocesi di Torino), 81—83 (br. 22), tab. XVI—XVII.

⁴⁷ B. Marušić, o. c. (Contributo alla conoscenza), 77.

⁴⁸ Cfr. CSA I—IX, Spoleto 1959—1977; H. P. L'Orange — H. Torp, *Il Tempietto longobardo di Cividale*, Institutum Romanum Norvegiae, *Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia*, VII, 3, La scultura in stucco e in pietra del Tempietto, Roma 1979.

⁴⁹ H. P. L'Orange — H. Torp, o. c., 189.

⁵⁰ B. Marušić, o. c. (Kompleks bazilike sv. Sofije), 74—75, tab. XXI, 2; tab. XXVII i tab. XXVIII.

⁵¹ R. Polacco, *Sculture paleocristiane e altomedioevali di Torcello*, Treviso 1976, 159; cfr. br. 118 na str. 179 (okviri pojedinih polja odgovaraju okvirima reljefnih medaljona u Balama) i br. 119 na str. 180—183.

vanjima koja su dovela slavensko-avarsku prisutnost u neposrednu blizinu istarskih granica. Prema brojnim analogijama, a najbliže Balama su Dvograd i Stari Gočan,⁵² u istom je vremenu morala biti podignuta negdje izvan kaštelskih zidina i grobljanska crkva s pripadnim grobljem i skulptorskim spomenicima memorijalnog značaja. Navedenu pretpostavku potvrđuje sanduk sarkofaga B 1, evidentiran oko 1900. godine na području današnjega groblja,⁵³ koji je nedavno A. Šonje označio kao rad »s prijelaznim stilskim karakteristikama u fazi formiranja pletera« i datirao u vrijeme oko 800. godine.⁵⁴

Sarkofag pripada tipu sarkofaga s arhitektonskim ukrasom, odnosno s pet niša. Za stilsku i kronološku analizu toga veoma kvalitetnog i rijetkog spomenika od značenja su slijedeći ukrasno-simbolični motivi: *crux gemmata* na bočnoj površini, stabljike s volutama i jednostavne stabljike. Najmlađi je zadnji, a susrećemo ga u Puli⁵⁵, Torcellu⁵⁶ Raveni⁵⁷ i naročito u Rimu, gdje je datiran u vrijeme pape Eugenija II (824—827).⁵⁸ Stabljike s volutama javljaju se u repertoriju čedadskoga kulturnoga kruga i mogu se prema tome datirati u posljednja desetljeća langobardske vladavine (750—774),⁵⁹ dok je *crux gemmata* prisutna u gotovo istom obliku kao u Balama već na ravensko-bizantskim spomenicima 6. stoljeća⁶⁰ i predstavlja prema izvedbi na sarkofagu očitu reminiscenciju toga vremena i njegova likovnog izražavanja, prisutnog još u posljednja dva desetljeća 8. stoljeća, kad je sarkofag izrađen.

BAZILIKA VELIKE GOSPE KOD BALA

Oko 3 km zapadno od Bala, nešto iznad ceste za Rovinj (sl. 4) nalaze se ostaci trobrodne bazilike Velike Gospe i njezina samostana. Prostiru se oko područja četvorokutne crkve (sl. 12), podignute 1789. godine na ruševinama starije sakralne građevine, od koje su i danas djelomice očuvani apsidalni i uzdužni zidovi — sjeverni gotovo u čitavom potezu — dok se pročelje naslućuje. Apside su na unutrašnjoj strani polukružne, a na vanjskoj poligonalne; srednja je peterokutna, bočne su trokutne i nepravilne (sl. 11). Sjeverni zid je najbolje očuvan, u njegovoj strukturi uočava se

⁵² B. Marušić, o. c. (Neki problemi), 343—344; B. Marušić, Kasnoantičko i ranosrednjovjekovno groblje kaštela Dvograd, HA, I, 1, Pula 1970 (tiskano 1972. god.).

⁵³ G. Caprin, L'Istria nobilissima, I, Trieste 1905, 66.

⁵⁴ A. Šonje, Starokršćanski sarkofazi u Istri, Rad JAZU, 384, Zagreb 1979, 169.

⁵⁵ B. Marušić, Istra u ranom srednjem vijeku, Pula 1960, 27, tab. XIII, sl. 3.

⁵⁶ R. Polacco, o. c., 40 (br. 15), 41 (br. 16).

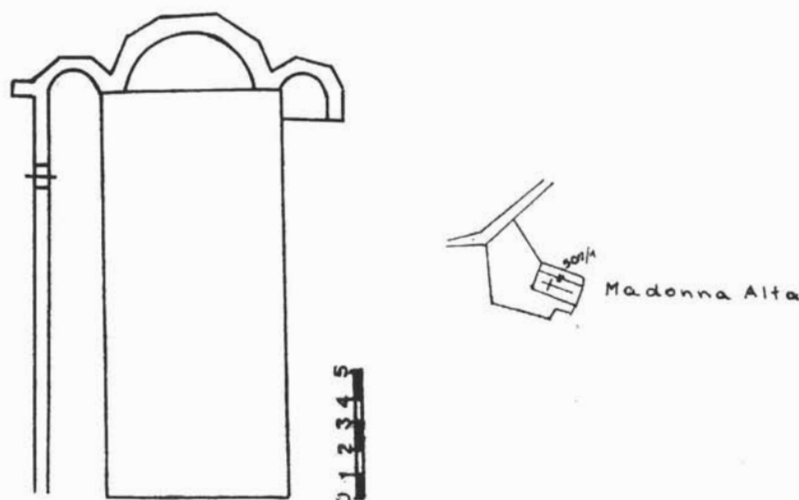
⁵⁷ »Corpus« della scultura paleocristiana, bizantina e altomedioevale di Ravenna, II, Roma 1968, 60 (br. 65), sl. 65.

⁵⁸ CSA VII, tomo quarto (la diocesi di Roma), Spoleto 1976, 201—202 (br. 235), tab. LXXIV.

⁵⁹ H. P. L'Orange — H. Torp, o. c., 184 (sl. 57); cfr. još CSA II (la diocesi di Spoleto), 47—48 (br. 61), tab. XXIV; CSA III (la diocesi di Brescia), 72—73 (br. 62), tab. XXII; CSA VII, tomo secondo (la diocesi di Roma), 25—32 (br. 1), tab. I; CSA VII, tomo quarto (la diocesi di Roma), 199—200 (br. 232), tab. LXXIII, sl. 232; CSA VIII (le diocesi dell'Alto Lazio), 269—270 (br. 381), tab. CCLXI, sl. 436.

⁶⁰ »Corpus« della scultura paleocristiana, bizantina ed altomedioevale di Ravenna, I, Roma 1968, 18—19 (br. 6), sl. 6, str. 57—58 (br. 77), sl. 77a; za pojavu slične reminiscencije u Rimu cfr. CSA VII, tomo III, Spoleto 1974, 134—135 (br. 88), tab. XXXV.

tu i tamo koso slaganje lomljenaca u pojasevima, koji su usprkos spomenutoj nepravilnosti izvedeni u duhu antičkih građevinskih tradicija (sl. 13, 14). Iznad bočnih vrata, očuvanih u cjelini, dizao se prošireni raste-retni luk (sl. 13). Sjeverno od bazilike nalazilo se groblje, omeđeno zida-nom ogradom, koja je organski vezana sa zidom sjeverne apsida (sl. 11). Ispred nove crkve (1789) uočava se u sloju ruševine dio okruglog stupa od vapnenca, u srednjoj apsidi nađen je nedavno (1982) odlomak pilastra C 20 (tab. XXIII, 2), a na prostoru ispod južnog zida impost C 19 (tab. XXIII, 1 i sl. 15).

Sl. 11. Tlocrt bazilike Velike Gospe kod Bala (po A. Mohorovičiću)

Iako je bazilika Velike Gospe privukla pažnju mnogobrojnih istraživača, treba istaknuti da su bila sva dosadašnja zapažanja jednostrana i usputna.⁶¹ Neki od proučavatelja ograničili su se isključivo na pisane izvore,⁶² dok su se drugi zadovoljili samo opisivanjem očuvanog stanja⁶³ ili objavljivanjem pojedinih nalaza.⁶⁴ Na temelju analogija i nagađanja

⁶¹ B. Schiavuzzi, o. c., 97—98; I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, III, Split 1965, 147; I. Ostojić, o. c., I, Split 1963, 83, 114. i 116. spominje benediktin-sku crkvu sv. Marije de Cereto sjeverno od Pule koja se u pisanim izvorima spominje prvi put oko 860. godine. B. Benussi, (*Del convento di S. Andrea sull'isola di Serra presso Rovigno*, *AMSIA*, XXXIX, 1, Pola 1927, 201—202) locira ovu crkvu na područje Vodnjana odnosno Medulina, ali s obzirom na podatak iz god. 1154., u ko-jemu se spominje opat samostana sv. Andrije na istoimenom otoku kod Rovinja, koji je bio također opat samostana sv. Marije de Cereto (*ibid.*, 198) postoji i mogućnost da su u pitanju samostan i crkva Velike Gospe u neposrednom zaleđu Rovinja.

⁶² A. Tamaro, o. c., 476—479.

⁶³ A. Mohorovičić, *Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekov-ne arhitekture na području Istre i Kvarnera*, *Ljetopis JAZU*, 62, Zagreb 1957, 492—493.

⁶⁴ B. Marušić, *Neki spomenici ranosrednjovjekovne skulpture u južnoj Istri i na kvarnerskim otocima*, *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU*, 8, Zagreb 1955, 10.

datiran je najstariji sloj bazilike u vrijeme od 6. do 8.⁶⁵ odnosno u 9. i 10. stoljeće.⁶⁶ Katalog svih nalaza kamenih spomenika (C1 — C 20) i njihova analiza produbit će dosadašnja oskudna saznanja i produbiti zanimanje za buduća istraživanja.

Pačetvorinastu prozorsku rešetku C 1 (tab. XIX, 1) stavljaju analogije iz Pule⁶⁷ na kraj 6. stoljeća. Tom vremenu odgovarao bi i ukrasni motiv na pulvinu C 19, uočen u donekle sličnom obliku i na pločama A 2 i A 3 u Balama, te na gredi, iskopanoj nedavno (1979) na Brionima (područje kastruma na zapadnoj obali; neobjavljeno), iako su usprkos pravilnom crtežu, zbog ubrzane i grube izvedbe, moguća i drukčija kronološka sagledavanja (prva polovica 7. ili čak druga polovica 8. stoljeća), na što upućuju usporedbe iz Brescie,⁶⁸ Vasanella (crkva sv. Spasa)⁶⁹ i Ravene.⁷⁰ Glatka oltarna ploča C 2 (tab. XIX, 2) pripada također prvobitnom crkvenom namještaju.

Svi ostali kameni spomenici mogu se uključiti u pleternu skulpturu, ukrašenu uglavnom geometrijskim uzorcima, koja ukazuje — kao u Balama — na radikalnu obnovu crkvenog pokušava u prvoj polovici 9. stoljeća. Pergoli kvalitetne izrade pripadaju dijelovi pregradnih ploča C 3 — C 5 (tab. XX, 1—3), pilastara C 7 — C 12 (tab. XIX, 5—7; tab. XXI, 2—4 i tab. XXIII, 2) i grede C 13 (tab. XIX, 3), koja predstavlja nedovršen rad, jer na dva luka nisu uklesane brazde. Crtež ptice na odlomku ploče C 4 (tab. XX, 1) je rad naivca, koji ga je ugrebao naknadno, kad je ploča već bila stavljena u pod nove crkve. Ciboriju iznad oltara pripada luk C 17 (tab. XX, 5) a prozorskim biforama kapiteli C 14 — C 15 (tab. XXI, 1a—c i tab. XX, 2), za koje su poznate analogije u samoj Puli⁷¹ i na drugim nalazištima širom Apeninskog poluotoka.⁷²

Posebnu pažnju privlače dio škropionice C 18 (tab. XX, 4) i kapitel C 16 (tab. XXII, 1a—c), koji se nekim svojim osebnostima izdvajaju od ostalih kamenih spomenika predromaničke skulpture. Na škropionici se, naime, javljaju istovremeno dvoprutaste i troprutaste vrpce, dok kapitel ne iznenađuje samo svojom veličinom nego i mnogovrsnim ukrasnim uzor-

⁶⁵ A. Mohorovičić, o. c., 492.

⁶⁶ A. Sonje, o. c. (Crkvena arhitektura), 84.

⁶⁷ Polukružne (a ne pravokutne) prozorske rešetke s pravokutnim iscjecima imaju pravoslavna crkva sv. Nikole u Puli iz kraja 6. st. (neobjavljeno), grobna kapela kod bazilike Marije Formoze u Puli iz polovice 6. st. (B. Marušić, o. c. = Kasnoantička i bizantiska Pula, tab. X, 1) i kapela sv. Nikole u Ul. 1. maja u Puli iz druge polovice 6. st. (B. Marušić, Dva nova spomenika zgodnesrednjeveške arhitekture v južni Istri, AV SAZU, VII, 1—2, Ljubljana 1955, 168, tab. I, 8).

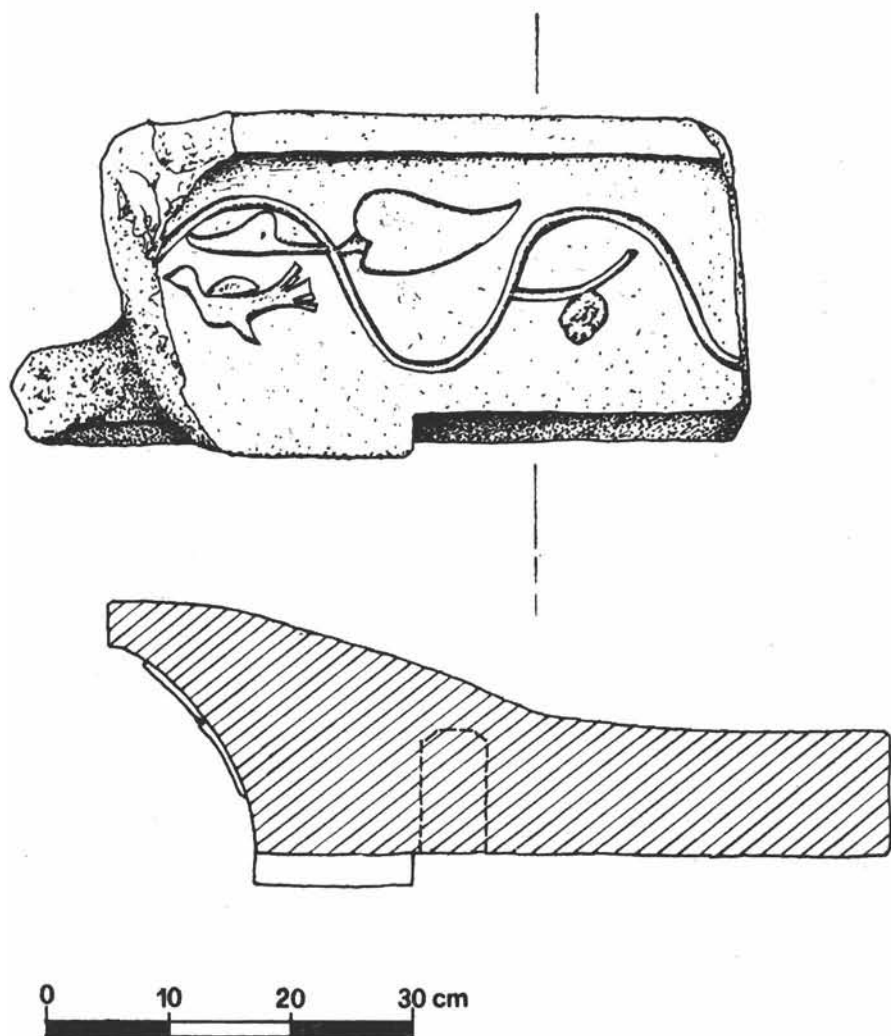
⁶⁸ CSA III (la diocesi di Brescia), 65—66 (br. 53), tab. XIX, sl. 54.

⁶⁹ CSA VIII (le diocesi dell'Alto Lazio), 205—207 (br. 267), tab. CXCI, sl. 313.

⁷⁰ »Corpus« della scultura paleocristiana, bizantina ed altomedioevale di Ravenna, I, Roma 1968, 45—46, br. 47.

⁷¹ B. Marušić, o. c. (Djelatnost 1947—1956), sl. 29 c—e (Ul. 1. maja broj 1).

⁷² Torcello (R. Polacco, o. c., 108, 109, br. 70, 71); Arezzo-biskupija (CSA IX, tab. CI, sl. 158 b, c); Spoleto-biskupija (CSA II, tab. XLVa); Gornji Lazio-biskupije (CSA VIII, tab. CXLII—CXLIV); Rim-biskupija (CSA VII, tomo primo, tab. XIX, sl. 46 a, b i CSA VII, tomo secondo, tab. LXXIV, sl. 240a) i Benevento-biskupija (CSA V, tab. XXIX, sl. a, b (br. 66).

Sl. 15. Bazilika Velike Gospe kod Bala, pulvin C 19

cima. Među njima se uz tordirano uže, troprutaste vrpce i nasuprot postavljenim volutama naročito ističu kao osnovni motivi na pojedinim stranama velika rozeta u trotračnom krugu i lik orla, koji se javljaju i na poznatoj ploči sarkofaga iz Gussaga (biskupija grada Brescie), datiranog u 8. stoljeće,⁷³ kad je — najvjerojatnije u posljednjim desetljećima — izrađen i kapitel C 16.

⁷³ CSA III (la diocesi di Brescia), 158—161 (br. 201), tab. LXIV, sl. 212.

Sl. 9. Galižana, crkva sv. Justa. Starokršćanska prozorska rešetka

Sl. 10. Bale, romanički zvonik. Ranosrednjovjekovna spolija kod prozora u prvom katu

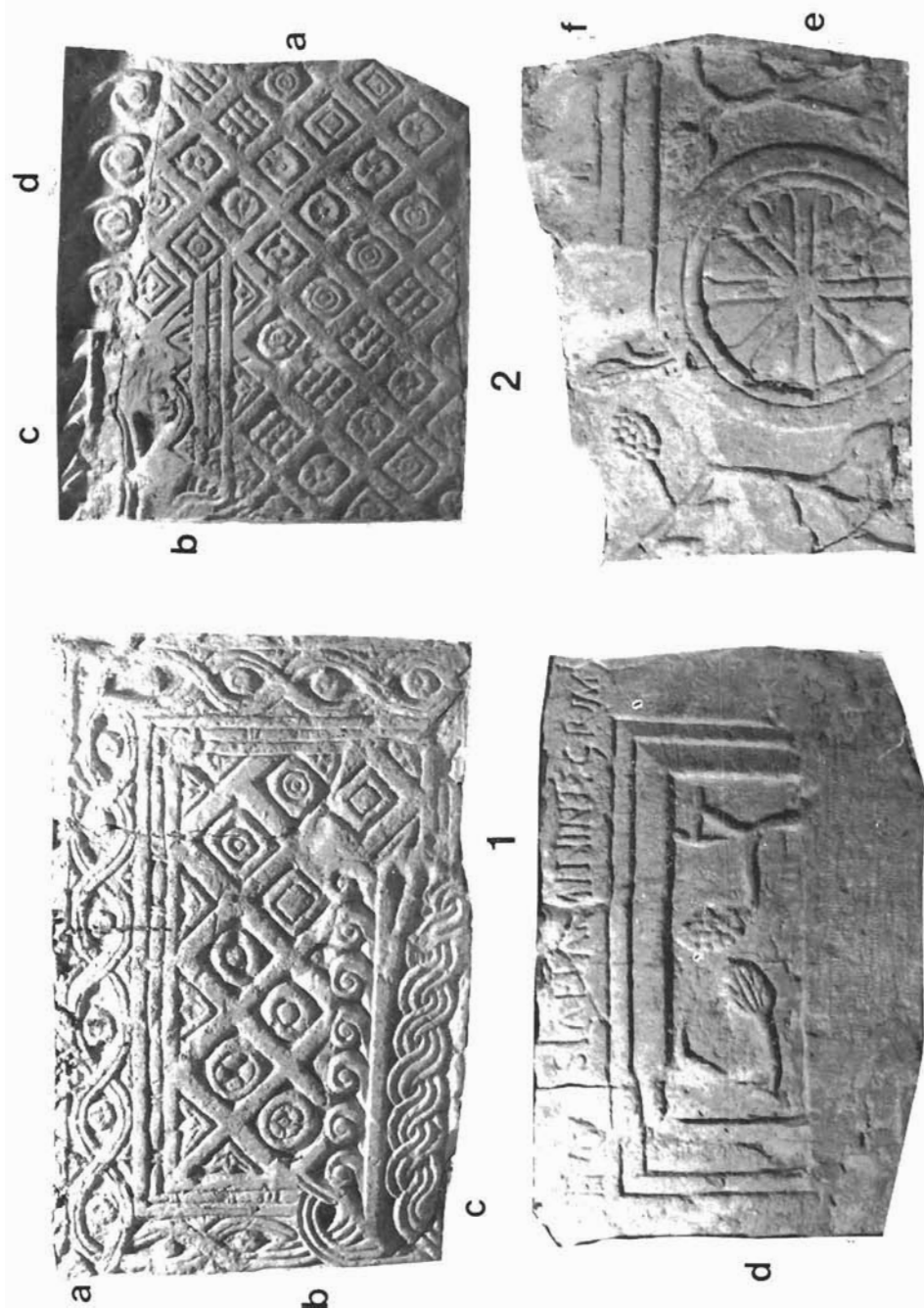
Sl. 12. Novo pročelje (1789) crkve Velike Gospe

Sl. 13. Sjeverni bočni ulaz bazilike Velike Gospe kod Bala

Sl. 14. Struktura sjevernog zida bazilike Velike Gospe kod Bala

Bale — župna crkva. 1a, 2b, 1d, 2f = A 2; 1b = A 33; 1c = A 27; 2a, 2e = A 3; 2c—d = A 26

1

2

3

4

Bale — župna crkva. 1—2 = A 5 a, b; 3—4 = A 6 a, b.

Bale — župna crkva. a = A 1; b = A 10; d = A 4; e = A 36; f = A 38; g = A 35;
h = A 37

1

2

Bale — župna crkva. 1 = A 4; 2 = A 36

Bale — župna crkva. a = A 7; b—c = A 25; d—g = A 37

1

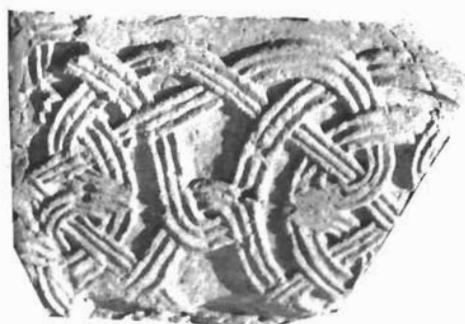
5

6

2

4

3

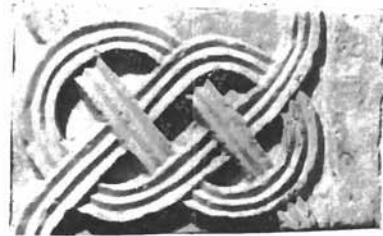
1

2

3

5

4

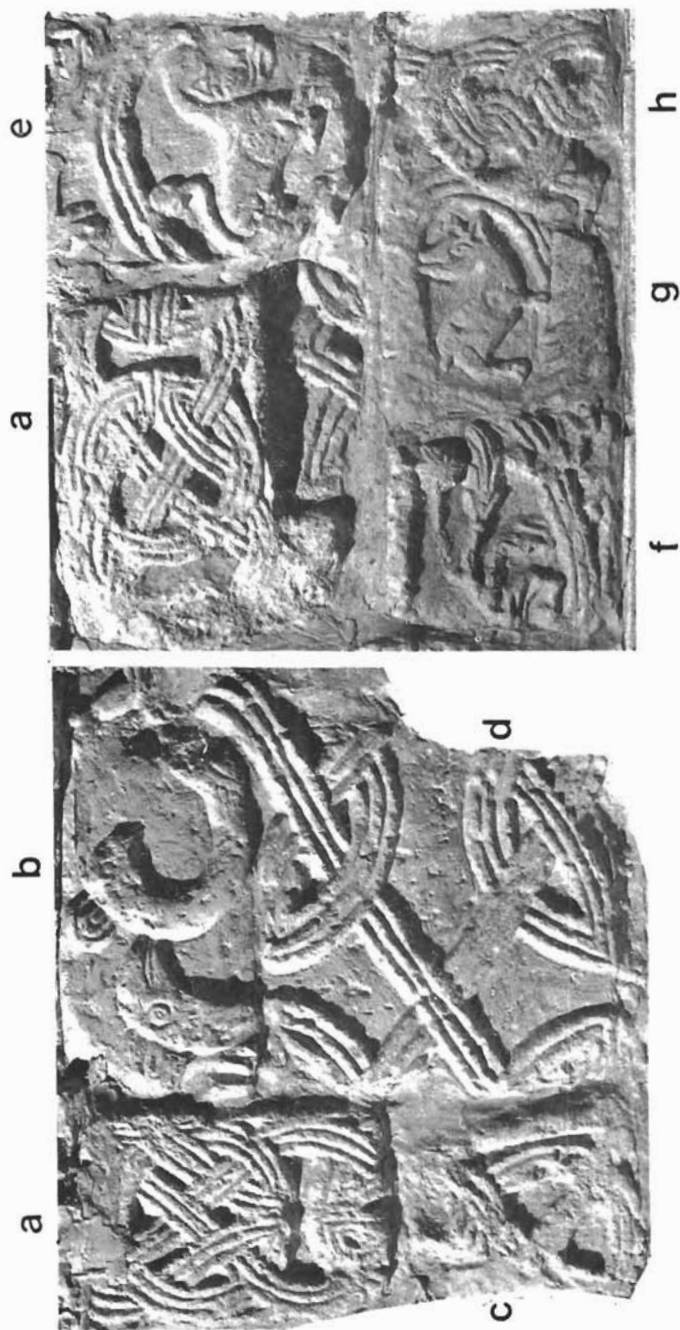
7

6

Bale — župna crkva. a—b = A 24; c—e = A 22; f—l = A 23

Bale — župna crkva. a = A 15; b = A 30; c = A 19; d = A 12; e = A 32; f = A 21;
g = A 31; h = A 20

Bale — župna crkva. A 31

Bale — župna crkva. A 32

Bale — župna crkva. A 37

Bale — župna crkva. A 37

Bale — župna crkva. A 38

1

2

3

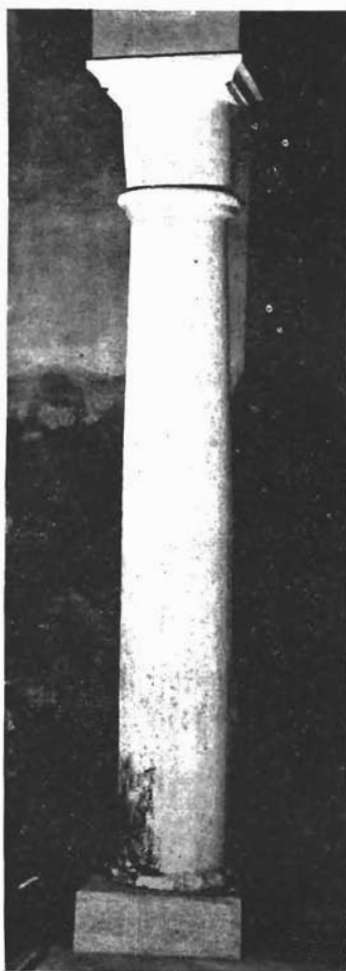

4

Bale — župna crkva. 1 = A 48; 2 = A 47; 3 = A 39; 4 = A 40

1

2

Bale — župna crkva. 1 = A 41; 2 = A 47

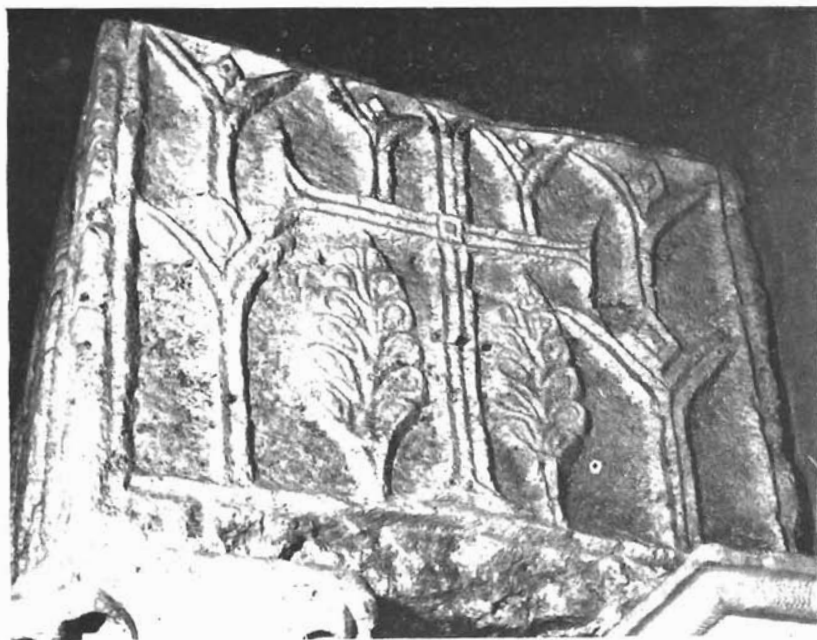

2

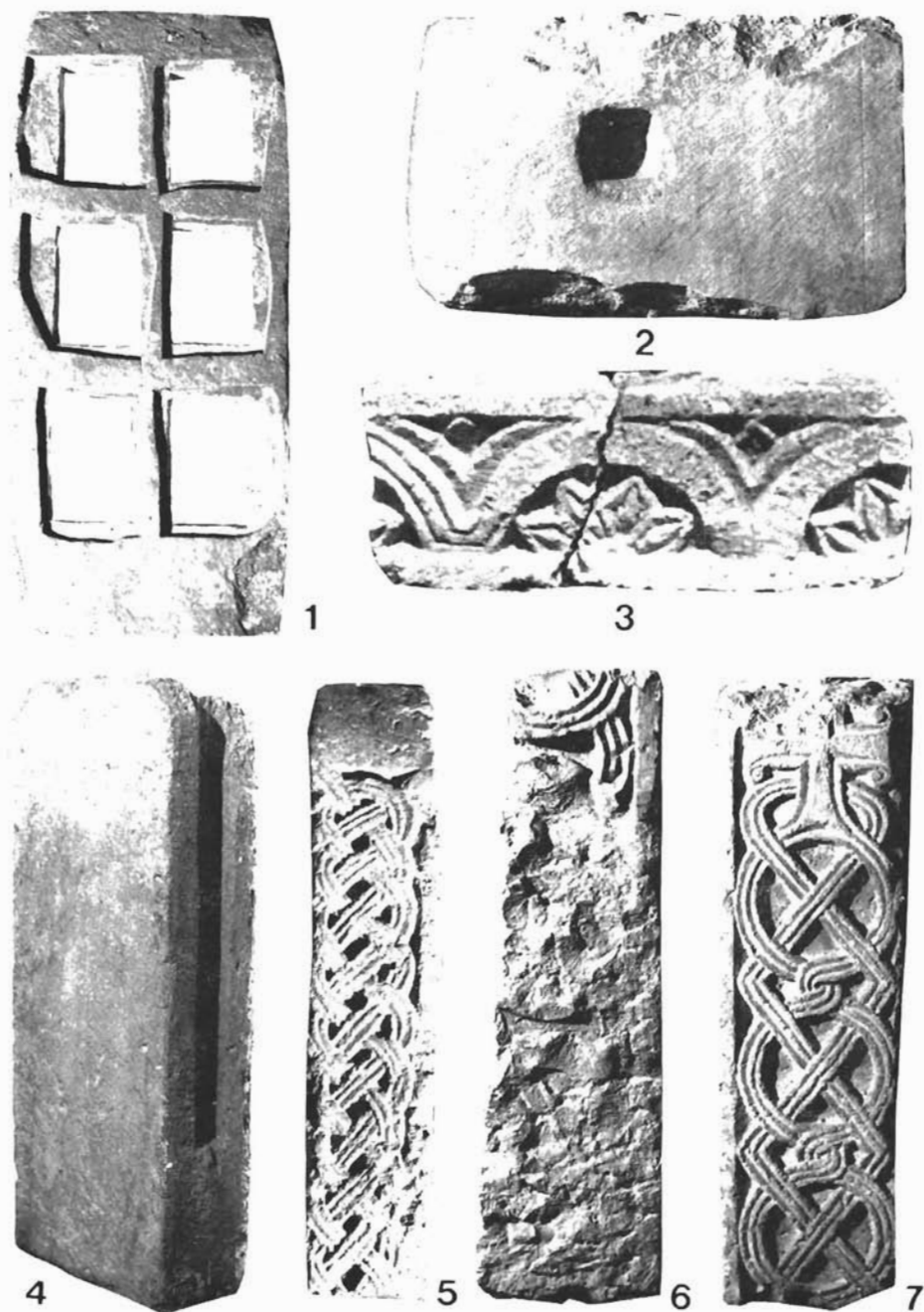

1

Bale — župna crkva. 1 = A 43; 2 = A 42

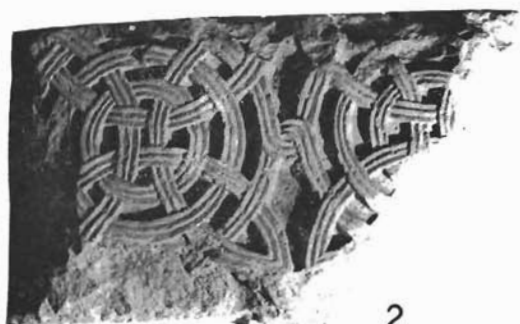
Bale — područje groblja. B 1

Bazilika Velike Gospe kod Bala. 1 = C 1; 2 = C 2; 3 = C 13; 4 = C 6; 5 = C 8;
6 = C 10; 7 = C 7

1

2

4

3

5

1a

2

3

1b

1c

4

Bazilika Velike Gospe kod Bala. 1 a—c = C 14; 2 = C 12; 3 = C 11, 4 = C 9

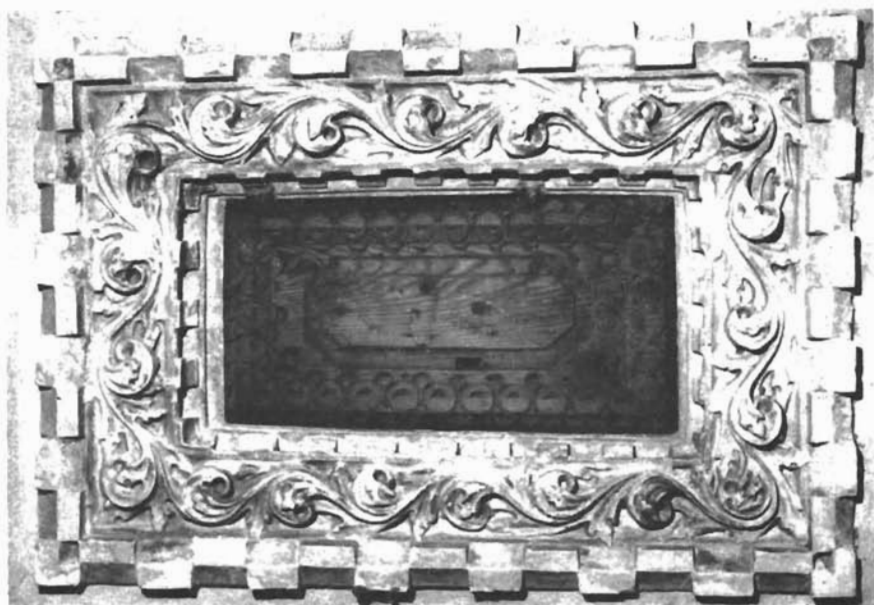
Bazilika Velike Gospe kod Bala. 1 a—c = C 16; 2 = C 15

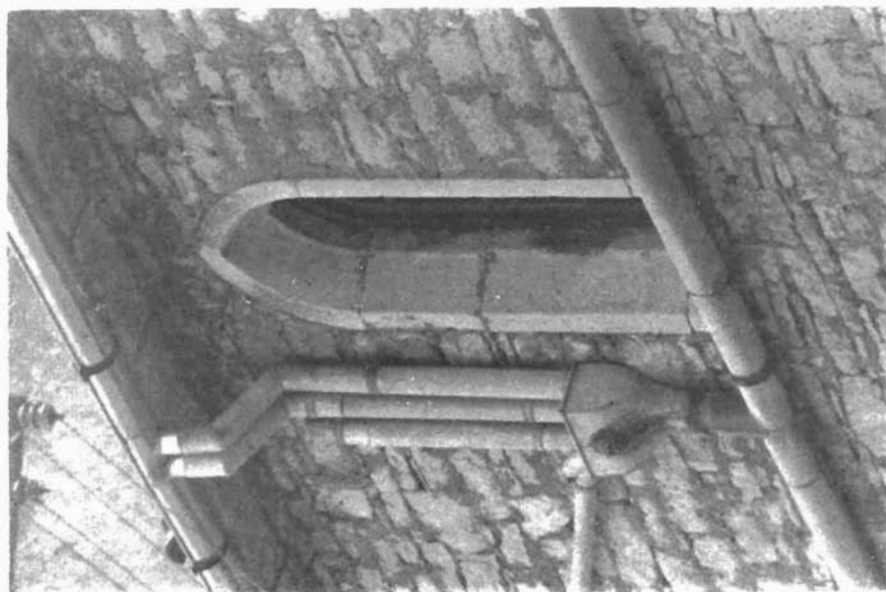
Sl. 2. Bale, pročelje kule južno od župne crkve

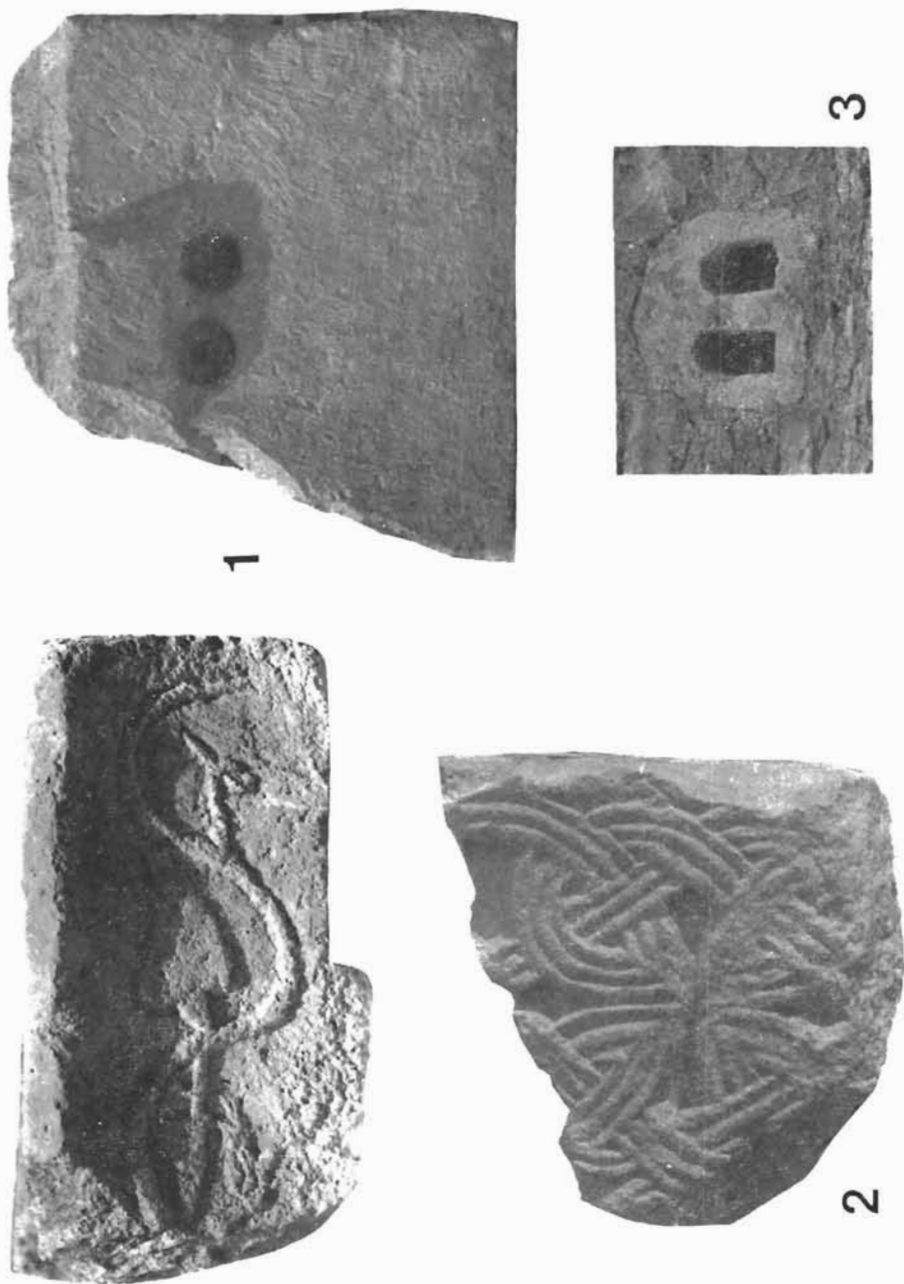
Sl. 3. Bale, pročelje kuće broj 71

Sl. 8. Bale, župna crkva. Kasnogotička kustodija A 44

Sl. 7. Bale, gotički prozor upotrijebljen u sjevernom zidu nove župne crkve (1879—1882)

Bazilika Velike Gospe kod Bala. 1 = C 19; 2 = C 20;
Bazilika sv. Kvirina kod Jursića. 3 = odlomak prozorske rešetke iz VI. stoljeća

KATALOG

A. BALE — ZUPNA CRKVA SV. MARIJE

1. Polukružna prozorska rešetka (tab. IVa) s četiri stepeničasto uokvirana polukružna isjeka, raspoređena u dva reda. Vel.: v. 62 cm, š. 45 cm, deb. 11 cm.

2. Dva dijela pregradne ploče. Veći je odbijen na donjoj i priklesan na lijevoj strani, dok ima manji frakture na sve četiri strane. Prednja površina (tab. I, 1a i 2b) uokvirana je širokim pojasom, ispunjenim s dvije troprutaste, međusobno isprepletene valovite vrpce s »očima« u zavijucima, a na obje strane omeđen je letvicama. Osnovno polje ukrašeno je kasetama, ispunjenima četvorolatičnim rozetama, kvadratima i trolistima, a s vanjske strane omeđeno je astragalom. Zadnja površina (tab. I, 1d i 2f) s okvirom, raščlanjenim u obliku zuba od pile, ukrašena je stabljikama vinove loze s grozdovima i lišćem, a iznad gornjega uzdužnog okvira uklesan je natpis *VEL/M . . SLA/ET/A. MIN/INTEGRVM*. Slova su rustična kapitala. Vel.: očuvana (oč.) v. 37,5 cm, oč. š. 52 cm.

3. Dio pregradne ploče, odbijene na sve strane. Prednja površina (tab. I, 2a) ukrašena je kasetama, ispunjenima četvorolatičnim rozetama, kvadratima i narezukanim letvicama, omeđenima s obje strane točkicama. Zadnju površinu (tab. I, 2e) krase plitki dvotračni krug, ispunjen kombiniranim uzorkom osmerokrakoga križa raširenih krakova i srcolikih listova, kojih rubovi su uzlijebljeni u osnovnu površinu, te stabljike vinove loze s grozdovima i lišćem. Vel.: oč. v. 39 cm, oč. š. 56 cm.

4. Ploča (tab. III, 1 i IVd) s plitkoreljefnim prikazom gole muške figure, postavljene »en face«. Okrugla glava završava trokutastom zaobljenom bradom, vrat je širok, a ruke, lagano proširene i spuštene uz tijelo, pridržavaju neki neodređeni i vodoravno položeni predmet. Treba istaknuti još mali nos, omeđen dvama trokutima, velike oči i tanke usne, te veoma naglašene prsne bradavice i pupak. Vel.: v. 39 cm, š. 18 cm, deb. 9,5 cm.

5a,b. Dva gornja završetka osmerokutnih stupića koji prelaze u kubne kapitele (tab. II, 1—2), ispunjene s četiri niska i glatka ugaona lista. Svaka od površina ukrašena je u dva reda istim uzorkom od urezanih, te nasuprot postavljenim volutama troprutastih strukova, između kojih se nalaze još dvije okomite i nasuprot postavljene volute sa zajedničkim troprutastim strukom. Vel.: v. 26 cm, gornja površina 20 x 20 cm.

6a,b. Dva kapitela (tab. II, 3—4) s glatkom akantovom pločom, ispod koje se povija lagano zaobljeni pojas. Površine su ukrašene u jednom redu uzlijebljenim i uskim srcolikim listovima s istaknutom centralnom žilom, koji su raspoređeni u nizu (tab. II, 3), odnosno pojedinačno, na uglovima (tab. II, 4). Natpis *ANDREAS* na jednoj površini između ugaonih listova uklesan je naknadno kad je kapitel služio za podnožje barjaka. Vel.: v. 32 cm, promjer osnove 26 cm, gornja površina 41 x 41 cm; v. 27 cm, promjer osnove 30 cm, gornja površina 34 x 34 cm.

7. Pregradna ploča (tab. Va) podijeljena u letvičasto uokvirenu gredu i u osnovno polje. Greda je ukrašena troprutastom cik-cak vrpcom, isprepletenom troprutastim lukovima koji se dodiruju. Prvi i zadnji luk prelaze u vrpcu, te je prema tome uzorak izveden u jednom potezu. Osnovno polje, uokvireno na tri strane širokom letvicom, ukrašeno je u dva reda troprutastim kružno-čvornim pleterom, a vrpce prelaze na sve četiri strane u pačtvorinasti okvir, a to znači da je i ovaj uzorak izveden u jednom potezu. Krugovi i slobodni prostori između njih ispunjeni su trolistima u jednom ili u dva reda, latinskim križem uokvirenih i proširenih krakova, virovitom rozetom i sidrima, te volutama, sidrima, trolistima i pticom. Vel.: v. 101 cm, š. 133 cm, deb. 11 cm.

8. Dio pregradne ploče (tab. VI, 1) odbijene na sve četiri strane. Okomitim letvicama podijeljena je u više polja. Jedno ukrašeno je troprutastim krugom, isprepletenim s četiri troprutasta luka, izvedena uz očite greške u jednom potezu. Drugo polje ispunjeno je u očuvanom dijelu zuborezom, a treće nasuprot postavljenim četvoronošcima. Vel.: oč. v. 40 cm, oč. š. 58 cm.

9. Ugaoni dio pregradne ploče (tab. VI, 2) stepeničasto uokvirene na lijevoj strani i zaključene na gornjoj strani gredom, ukrašenom dvotračnim lukovima koji se međusobno dodiruju; iznad spojeva su trolisti. Vel.: oč. v. 24 cm, oč. š. 42 cm.

10. Tri odlomka pregradne ploče (tab. VII, 1—2 i tab. IVb). Dva su odbijena na sve četiri strane, a jedan je uokviren uz jednu stranu širokom, a uz drugu nešto užom letvicom. Ukrašeni su troprutastom viticom, od koje se naizmjenično odvajaju troprutaste vrpce, koje prave krugove i završavaju volutama. Krugovi ispunjeni su virovitim rozetama. Vel.: 32 x 42 cm; 37 x 41,5 cm i 18 x 22 x 15 cm.

11. Dva odlomka pregradne ploče (tab. VI, 3). Jedan je odbijen na sve četiri strane, dok je drugi na jednoj strani letvičasto uokviren, a na ostalim odbijen. Ukrašeni su uzorkom od dvije troprutaste dijagonalno postavljene cik-cak vrpce, isprepletene s dvije troprutaste nasuprot postavljene valovite vrpce, spojene čvorovima u krugove. Vel.: 34,5 x 42 cm i 21 x 26 cm.

12. Odlomak pregradne ploče (tab. IXd) odbijene na sve četiri strane. Ukrašena je s dvije troprutaste dijagonalno postavljene cik-cak vrpce, koje prave na zaokretima uzorak perca. Vel.: 26 x 30 cm.

13. Odlomak pregradne ploče (tab. VII, 4) odbijene na sve četiri strane. Ukrašena je troprutastim krugovima, isprepletenim s četiri troprutasta luka, izvedena u jednom potezu. Krugovi su, s obzirom na analogije, međusobno spojeni čvorovima. Vel.: 12 x 30 cm.

14. Dio pregradne ploče (tab. VI, 4) odbijene na sve četiri strane. Ukrašena je kompliciranim uzorkom, koji sačinjavaju dvije nasuprot postavljene troprutaste valovite vrpce, spojene čvorovima u krugove, koji su ispunjeni troprutastim perezima, izvedenima u jednom potezu i spojenima s pomoću dugih kosih vrpce s perezima u susjednim krugovima. Vel.: 46 x 33 cm.

15. Dva odlomka pregradne ploče (tab. IXa). Veći je odbijen na tri, a manji na sve četiri strane. Ploča uokvirena je s gornje i lijeve bočne strane širokom i istaknutom gredom, ukrašenom međusobno isprepletenim tro-

prutastima vrpcama koje prave komplicirani uzorak pereca i osmica. Lagano sniženo osnovno polje također je ispunjeno međusobno isprepletenim troprutastim vrpcama. Vel.: 23 x 16 cm i 16 x 23 cm.

16. Donji dio letvičasto uokvirenoga pregradnog pilastra (tab. VII, 6) ukrašenog nizom troprutastih dijagonalno postavljenih vrpca koje prave na zaokretima uzorak međusobno povezanih pereca, izvedenih u jednom potezu. Prilikom klesanja došlo je do grešaka u izvedbi ukrasnog uzorka. Vel.: oč. v. 37 cm, š. 18,5 cm, deb. 16 cm.

17. Dio pregradnog pilastra (tab. VII, 5) odbijenog na sve četiri strane. Ukrašen je veoma kompliciranim i u jednom potezu izvedenim uzorkom nasuprot postavljenim i međusobno isplepletenim troprutastim petljama koje prelaze u nasuprot postavljene krugove. Može se pretpostaviti da se uzorak ponavlja na taj način da su i krugovi međusobno isprepleteni. Vel.: oč. v. 19 cm, oč. š. 27 cm, deb. 15 cm.

18. Odlomak pregradnog pilastra (tab. VI, 5) odbijenog na sve četiri strane. Ukrašen je s dvije troprutaste dijagonalno postavljene cik-cak vrpce, isprepletene dvjema valovitim troprutastim vrpcama, koje idu svaka uz svoju uzdužnu stranu pilastra. Vel.: 13 x 19 cm.

19. Odlomak letvičasto uokvirenog pregradnog pilastra (tab. IXc) odbijenog na tri strane. Ukrašen je, kako se čini, dvjema troprutastim dijagonalno postavljenim cik-cak vrpcama, isprepletenim dvjema troprutastim, nasuprot postavljenim valovitim vrpcama, spojenim čvorovima u krugove. Vel.: oč. v. 19 cm, oč. š. 14 cm.

20. Odlomak pregradnog pilastra (tab. IXh) odbijenog na sve četiri strane. Ukrašen je s četiri troprutaste nasuprot postavljene valovite vrpce, koje se međusobno isprepliću i prave s pomoću čvorova gusti uzorak ispresijecanih krugova. Vel.: oč. v. 19 cm, oč. š. 14 cm.

21. Odlomak letvičasto uokvirenog pregradnog pilastra (tab. IXf), zaključenog na jednoj i odbijenog na ostalim stranama. Ukrašen je polupalmetama i rozetama. Vel.: oč. v. 18 cm, oč. š. 16 cm.

22. Tri odlomka glatkih stupova (tab. VIII, c—e). Vel.: oč. v. 67,5 cm, promjer 25 cm.

23. Sedam odlomaka osmerokutnih stupova (tab. VIII, f—1). Vel.: oč. v. 165,5 cm, š. 26 cm.

24. Dva kapitela (tab. VIII, a—b) s raščlanjenom abakovom pločom i abakovim cvijetom. Ukrašena su s četiri na van ispružena ugaona i s četiri središnja lista. Ugaoni su na krajevima narezuckani, a ispunjeni su kosim i okomitim žljebovima, dok su središnji trokutasta oblika, a iznad njih se povija lagano zaobljena letvica. Vel.: v. 28 cm, promjer osnove 24 cm, gornja površina 33 x 30 cm i 33 x 28 cm.

25. Tri odlomka pregradne grede (tab. V, b—c i tab. VII, 7). Odbijeni su na bočnim, a dva i na donjoj strani. Letvicom podijeljeni su u dva reda: gornji je ukrašen kukama dvoprutastih strukova, koje idu od lijeve nadesno, a donji dvjema međusobno isprepletenim troprutastim valovitim vrpcama. Vel.: v. 24 cm, oč. š. 33 cm, deb. 11 cm; oč. v. 22,5 cm, oč. š. 32 cm i oč. v. 23 cm, oč. š. 35 cm.

26. Dva odlomka (tab. I, 2c—d) koja pripadaju lijevoj polovici grede A 25. Odbijena su sa svih strana. Ispunjena su kukama dvoprutastih strukova koje idu od desne nalijevo. Vel.: 32 x 11 cm i 22 x 4,5 cm.

27. Dio pregradne grede (tab. I, 1c) odbijene na bočnim stranama. Letvicom podijeljena je u dva reda: gornji je ispunjen kukama širokih strukova koje idu od lijeve nadesno, donji dvjema troprutastim međusobno isprepletenim valovitim vrpčama. Vel.: v. 13 cm, oč. š. 36 cm.

28. Tri odlomka prozorskog (?) okvira (tab. VII, 3). Dva su odbijena sa svih strana, treći je letvičasto uokviren na uzdužnim i na jednoj od poprečnih strana. Ukrašeni su dvjema troprutastim međusobno isprepletenim valovitim vrpčama. Vel.: 41 x 12 cm; 16 x 6,5 cm i 11 x 12 cm.

29. Dio letvičasto uokvirenoga prozorskog okvira (inv. br. S 612) zaključenog na jednoj i odbijenog na ostale tri strane. Ukrašen je kao odlomci A 28. Vel.: 20 x 9,5 x 11 cm.

30. Odlomak (tab. IXb) odbijen na svim stranama. Ukrašen je ostatkom troprutaste vitice i paunovima. Vel.: 14 x 30 cm.

31. Odlomak (tab. IXg i tab. X) odbijen na svim stranama. Ukrašen je troprutastom viticom, od koje se odvaja list s nizom kosih brazda i prikazom zeca. Vel.: 20 x 18 cm.

32. Odlomak (tab. IXe i tab. XI) odbijen na svim stranama. Ukrašen je troprutastom viticom i prikazom lava, okrenutog na desno i glavom »en face«. Vel.: 16 x 22 cm.

33. Odlomak (tab. I, 1b) odbijen na tri i letvičasto uokviren na jednoj strani. Ukrašen je s dvije valovite i međusobno isprepletene troprutaste vrpce. Vel.: 12 x 10 cm.

34. Odlomak (tab. VI, 6) odbijen na svim stranama. Ukrašen je trolistom. Vel.: 8 x 12 cm.

35. Odlomak (tab. IVg) odbijen na svim stranama. Ukrašen je isprepletenim vrpčama, broj prutaka se ne može odrediti. Vel.: 16 x 13 cm.

36. Ploča (tab. III, 2 i tab. IVe) s plitkoreljefnim, nezgrapnim prikazom gole ženske figure, postavljene »en face« na glatko postolje. Lijeva ruka položena je na grudi, desna na rodnicu; prsti su rastvoreni. Pojediniosti na kosi dobivene su urezivanjem okomitih brazda. Vel.: v. 48 cm, š. 13 cm, deb. 10 cm.

37. Ukrašeni medaljoni (tab. V, d—g; tab. IVh i tab. XII—XIII), ispunjeni prikazima orla (simbol sv. Ivana), lava (simbol sv. Marka), Bogorodice, anđela (simbol sv. Mateja) i biljnim ukrasom. S gornje strane uokvireni su nizom trolistova. Vel.: 35 x 29 x 16 cm; 31,5 x 25,5 x 12 cm; 32 x 26 x 11 cm; 35,5 x 28 x 12 cm i 37 x 37 cm.

38. Dugoljasta muška glava (tab. XIV). Oči su istaknute, izduženo pačetvorinasti nos prelazi u obrve, brci su troprutasti i lagano valoviti, a kosa podijeljena u kose segmente. Usta su rastvorena, uši tek naznačene. Vel.: v. 27 cm, š. 16,5 cm, dub. 15 cm.

39. Kapitel (tab. XV, 3) s prstenasto proširenom osnovom i raščlanjenom abakovom pločom. Četiri ugaona sunovraćena lista naglašenih rubova imaju raščlanjene šiljaste rese koje se lagano uvijaju na gore. Listovi su međusobno povezani lučnom letvicom, ispod koje su na svakoj strani po jedna četverolatična rozeta s pupoljkom. Vel.: v. 31 cm, promjer osnove 23 cm, gornja površina 29 x 29 cm.

40. Kapitel (tab. XV, 4) s veoma raščlanjenom abakovom pločom. Ukrašen je s četiri ugaona i četiri centralna lista, uokvirena nasuprot postav-

ljenim volutama, od kojih su ugaone — kao kod kapitela A 39 — povezane lučnom letvicom. U površinu listova nemirnih oštih obrisa usječene su brazde koje stvaraju dojam njihove nervature. Vel.: v. 31 cm, promjer osnove 23 cm, gornja površina 35 x 35 cm.

41. Portal (tab. XVI, 1) koji sačinjavaju dovratnici, nadvratna greda i zašiljeni luk. Na vanjskim stranama je uokviren dvojnimi nizom asimetrično postavljenih zuboreza, na unutrašnjim zaobljenom letvicom. Vel.: v. 4,28 m, š. 1,79 m (0,25 + 1,23 + 0,31 m).

42. Reljef uskrslog Krista (tab. XVII, 2). Prednja površina donjega okvira otvorenog sarkofaga ukrašena je nizom smokvinih listova podijeljenih okomitim letvicama, dok je njegova lijeva bočna strana raščlanjena. Oko Kristove glave je aureola, njegovo lice uokvireno je uvajcima kose, brada i brci su kratki, usta lagano rastvorena, pogled prodoran. Odjeven je u kaput, prebačen preko lijevog ramena. Nabori kaputa spuštaju se prema pojasu i uz naprijed pomaknuto desno koljeno sve do donjega ruba. Toraks je djelomice vidljiv, kosti su naznačene vodoravnim brazdama. Lijeva ruka je odbijena. Bradati i brkati vojnici s ljuskastim oklopi-ma imaju jednu ruku spuštenu prema pojasu, a drugom podupiru tek probuđena lica. Glave su pokrivene koničnom kapom s uzdignutim bočnim završecima i ovalno zašiljenom pločicom u njenoj sredini. Vel.: v. 64 cm, š. 66 cm, deb. 13—21. cm.

43. Kip stolujućeg sv. Antuna Pustinjaka (tab. XVII, 1). Svetac je prikazan u slavi s podignutom desnom rukom koja blagoslivlja. Brada je duga, valovita i simetrična, nos jak i istaknut. Crta između obrva i široko otvorenih očiju daje licu strog izraz. Gornji dio tijela je miran, a u donjem se ističu raširena koljena koja služe kao okosnica za meko složene nakupine nabora bogato drapirane odjeće. Vel.: v. 134 cm, š. 70 cm, deb. 26 cm.

44. Kustodija (sl. 8) uokvirena s vanjskih i unutrašnjih strana dvojnimi nizom asimetrično postavljenih zuboreza. Osnovne površine ukrašene su viticom, od koje se naizmjenično odvajaju raskošno razvedeni listovi. Vel.: 75 x 52 cm.

45. Nadvratnici portala s obiteljskim grbom Loredana u sredini. Natpis, raspoređen u pet redaka, glasi: *TEMPLVM HOC VETVSTATE RVINAM INFERENS / PIETATE CL(ARISSIMI) D(OMINI) ALEXANDRI LAVRIDANI PRAETORIS OPT(IMI) / IN HANC MELIOREM FORMAM REDACTVM FVIT / LAVS DEO / MDLXXXVIII*. Vel.: 163 x 34 cm.

46. Kolonada (tab. XVI, 2) sastavljena od jednostavne baze, stupa i kapitela u obliku presječenog čunja koji završava stepeničasto raščlanjenom abakovom pločom. Vel.: v. 3,00 m, baza 56 x 56 cm, maks. š. stupa 42 cm, gornja površina kapitela 56 x 56 cm.

47. Kapitel (tab. XV, 2) koji ima izgled triju složenih jastuka. Gornji je ukrašen uzorkom u obliku lanca, dok su srednji i donji ispunjeni nizom plitkih ljuskastih listova koji se međusobno djelomično pokrivaju. Osnovni ukrasni motiv — omeđen širokim volutama — predstavlja grb plemenite obitelji Soardo: lav u gornjem i orao u donjem redu.⁷⁴ Vel.: v. 38 cm, promjer osnove 26 cm, promjer gornje površine 36 cm.

⁷⁴ G. Radossi, *Stemmi di rettori e di famiglie nobili di Valle d'Istria*, ACRSR, XII, Trieste 1981—1982, 387.

48. Gornji završetak stupa i kubni kapitel (tab. XV. 1) okresanih donjih uglova. Na prijelazu je prsten, slijedi stepeničasto raščlanjen dvojni pojas, ukrašen u donjem redu uzorkom u obliku lanca. Vel.: v. 46 cm, promjer stupa 23 cm, gornja površina 32 x 32 cm.

49. Kapitel u obliku presječenog čunja, ispunjen ispod jednostavne abakove ploče ugaonim drškama. Vel.: v. 31 cm, promjer osnove 25,5 cm, gornja površina 33 x 33 cm.

50. Kapitel u obliku presječenog čunja, koji završava jednostavnom abakovom pločom. Vel.: v. 41 cm, promjer osnove 33 cm, gornja površina 46 x 46,5 cm.

51. Kapitel u obliku presječenog čunja; ukrašen je plitkim latinskim križem. Vel.: v. 31 cm, promjer osnove 27 cm, gornja površina 38 x 38 cm.

52. Mramorni kapitel s četiri raskošno razvedena ugaona lista, između kojih su u kasnorenesansno-ranobaroknom duhu klesani simboli evanđelista. Abakova ploča je stepeničasto raščlanjena. Vel.: v. 24 cm, promjer osnove 36 cm, gornja površina 46 x 46 cm.

B. BALE — PODRUČJE GROBLJA

1. Monolitni pačetvorinasti sanduk sarkofaga (tab. XVIII) s raščlanjenim okvirom na vidljivoj uzdužnoj i bočnoj strani. Površina uzdužne strane ukrašena je arkadama. Stupovi su tordirani, lukovi raščlanjeni, slobodna površina između njih ispunjena je trolistima, a interkolumniji stiliziranim stabljikama, koje prelaze na donjem kraju u dvije vodoravne, nasuprot postavljene volute dvoprutastih strukova. Iznimku predstavlja prva stabljika na lijevoj strani, koja je bez voluta. Površina bočne strane ukrašena je latinskim križem raširenih i troprutastih krakova s gemom na njihovom spoju. Križ je omeđen u dva reda trolistima, ispod poprečnoga kraka su stilizirane stabljike, a iznad trolisti. Vel.: v. 53 cm, š. uzdužne strane 178 cm, š. bočne strane 62 cm, deb. stijena 5,5 cm.

C. BAZILIKA VELIKE GOSPE KOD BALA

1. Četverokutna prozorska rešetka (inv. br. S 3044; tab. XIX, 1) sa šest stepeničasto uokvirenih četverokutnih isjeka, raspoređenih u tri reda. Vel.: v. 97 cm, š. 41—42 cm, deb. 6 cm.

2. Oltarna ploča (inv. br. S 3580; tab. XIX, 2) s četverokutnom udubinom u sredini donje površine. Vel.: 63 x 38 x 10,5 cm.

3. Dio pregradne ploče (inv. br. S 3034; tab. XX, 2) odbijene na svim stranama. Ukrašena je kompliciranim uzorkom koji sačinjavaju dvije troprutaste nasuprot postavljene valovite vrpce, spojene čvorovima u krugove. Svaki krug ispunjen je dvama koncentričnim troprutastim krugovima, a sva tri kruga isprepletana su s četiri troprutasta luka, izvedena u jednom potezu. Vel.: 82 x 51 x 14 cm.

4. Dio pregradne ploče (inv. br. S 3042; tab. XX, 1) odbijene na svim stranama. Prednja površina ukrašena je kao pregradna ploča C 3, a zadnja, koja je sasvim glatka, ugrebenom pticom, okrenutom nadesno. Vel.: 32,5 x 32,5 x 11 cm.

5. Dio pregradne ploče (inv. br. S 3041; tab. XX, 3) odbijene na svim stranama. Ukrašena je kompliciranim uzorkom, koji sačinjavaju dvije troprutaste nemirno valovite vrpce, koje izvode krugove, međusobno spojene čvorovima. Krugovi su ispunjeni troprutastim perezima, koji su izvedeni u jednom potezu i spojeni dugim i koso postavljenim troprutastim vrpca- ma sa sličnim perezima u susjednim krugovima. Vel.: 32,5 x 35 x 10 cm.

6. Dio pregradnog pilastra (inv. br. S 3043; tab. XIX, 4), odbijenog na gornjoj strani. Prednja površina je glatka, na desnoj bočnoj strani je spoj- ni utor. Vel.: oč. v. 66,5 cm, š. 28 cm, deb. 12 cm.

7. Dio letvičasto uokvirenoga pregradnog pilastra (inv. br. S 3033; tab. XIX, 7) odbijenog na obje poprečne strane. Ukrašen je dvjema dijagonal- no postavljenim cik-cak vrpca- ma koje prelaze na svakom od završetaka u ovale, a isprepletene su dvjema troprutastima i nasuprot postavljenim vrpca- ma, spojenim čvorovima u krugove. Iznad gornjega kruga je latinski križ raširenih i uokvirenih krakova; poprečni krak završava volutama. Spojni utori su na obje bočne strane. Vel.: oč. v. 82 cm, š. 22,5 cm, deb. 14 cm.

8. Dio letvičasto uokvirenoga pregradnog pilastra (inv. br. S 3040; tab. XIX, 5) odbijenog na gornjoj i oštećenog na desnoj strani, gdje su vidljivi ostaci spojnog utora. Ukrašen je mrežastim uzorkom od četiri troprutaste valovite vrpce. Vel.: oč. v. 68,5 cm, oč. š. 13 cm, deb. 12 cm.

9. Dio letvičasto uokvirenoga pilastra (inv. br. S 3029; tab. XXI, 4) od- bijenog na poprečnim i uz jednu uzdužnu stranu. Ukrašen je dvjema tro- prutastim dijagonalno postavljenim cik-cak vrpca- ma, od kojih se odvajaju na svakom zaokretu tri luka, izvedena u jednom potezu na taj način da sačinjavaju uzorak pereca, isprepleteneh dijagonalno postavljenim vrpca- ma. Na desnoj strani je spojni utor. Vel.: oč. v. 37 cm, oč. š. 24,5 cm, deb. 14,5 cm.

10. Dio letvičasto uokvirenoga pregradnog pilastra (inv. br. S 3039; tab. XIX, 6) odbijenog na poprečnim i uz jednu uzdužnu stranu, gdje su vid- ljivi ostaci spojnog utora. Prednja površina je veoma oštećena, a bila je ukrašena međusobno isprepleteneh troprutastim vrpca- ma, očuvanima u gornjem dijelu. Vel.: oč. v. 66 cm, oč. š. 19,5 cm, deb. 12,5 cm.

11. Dio letvičasto uokvirenoga pregradnog pilastra (inv. br. S 3036; tab. XXI, 3) odbijenog na tri strane. Ukrašen je kompliciranim uzorkom koji sačinjavaju dvije troprutaste dijagonalno postavljene cik-cak vrpce, is- prepletene troprutastim osmicama. Vel.: oč. v. 29 cm, oč. š. 23,5 cm, deb. 11,5 cm.

12. Dio pregradnog pilastra (inv. br. S 3038; tab. XXI, 2) odbijenog na svim stranama i ukrašenoga kao pilastar C 11. Vel.: oč. v. 31 cm, oč. š. 15 cm, deb. 10,5 cm.

13. Dio letvičasto uokvirene grede (inv. br. S 3037; tab. XIX, 3) odbije- ne na poprečnim stranama. Ukrašena je jednim troprutastim i s dva ši- roka luka (ukras očito nije izveden do kraja) koji se međusobno dodiruju. Između lukova su trolisti, a ispunjeni su četvorolatičnim rozetama. Vel.: v. 16,5 cm, oč. š. 42,5 cm, deb. 11 cm.

14. Dio kapitela (inv. br. S 3032; tab. XXI, 1a—c) odbijenog na lijevoj i desnoj strani. Jedna od površina ukrašena je s četiri troprutasta luka, izvedena u jednom potezu, dvije ugaonim volutama i središnjim listom, a jedna, veoma oštećena, biljnim ukrasom. Vel.: oč. v. 29 cm, gornja po- vršina 53 x 50 cm.

15. Dio pulvina (inv. br. S 3031; tab. XXII, 2) odbijenog na desnoj, lijevoj i zadnjoj strani. Jedna od uzdužnih površina uokvirena je s donje strane polukružnom, a s gornje jednostavnom letvicom pačetvorinastog presjeka. Ukrašena je grčkim križem širokih krakova, omeđenog neodređenim uzorkom nemirnih prutaka. Jedna od bočnih površina ispunjena je troprutastim vrpcama, koje se i dodiruju i isprepliću. Vel.: v. 18 cm, oč. š. 39 cm, oč. deb. 25,5 cm.

16. Dio kapitela (inv. br. S 3030; tab. XXII, 1a—c) s četiri dvojna ugaona lista. Odbijen je na jednoj, a oštećen na ostalim stranama. Jedna od površina, koja je najbolje očuvana, ukrašena je heraldičko postavljenim orlom raširenih krila i glavom okrenutom nalijevo. Trup je ispunjen dvjema nasuprot postavljenim ugrebenim valovitim vrpcama, u krila uparane su brazde. Na lijevoj gornjoj strani očuvan je dio četvoroprutasto raščlanjenog okvira. Svaka površina bila je omeđena s gornje strane tordiranom vrpcom, a s donje širokim i plitkim pojasom, ispunjenim dvjema troprutastim valovitim vrpcama koje se međusobno isprepliću. Od ostalih površina jedna je ukrašena troprutastim krugom, ispunjenim šesterolatičnom rozetom, a druga nasuprot postavljenim volutama troprutastih cik-cak strukova. Vel.: oč. v. 77 cm, promjer osnove 32 cm, gornja površina 44 x 44 cm.

17. Dio ciborijalnog luka (inv. br. S 3035; tab. XX, 5) očuvanog na gornjoj strani i u dijelu raščlanjeno uokvirenog luka i odbijenog na ostalim stranama. Prednja površina je glatka, a uz luk se povija pojas, ispunjen dvjema troprutastim valovitim vrpcama koje se međusobno isprepliću. Vel.: 45 x 27 x 12,5 cm.

18. Dio škropionice (inv. br. S 3579; tab. XX, 4) odbijene na donjoj i na poprečnim stranama. Ispod oboda kruži široki i plitki pojas, omeđen letvicama i ukrašen jednom troprutastom i jednom dvoprutastom valovitom vrpcom, koje se međusobno isprepliću. Osnovna površina ispunjena je neodređenim uzorkom međusobno isprepletenih vrpca koje su jednostavne, dvoprutaste i troprutaste. Vel.: oč. v. 33,5 cm, oč. š. 18 cm, oč. deb. 15 cm.

19. Impost (inv. br. S 7332; tab. XXIII, 1 i sl. 15) odbijen na tri i zaključen na jednoj strani. Donja površina ima uz očuvanu stranu kratak spojni isjek, a ispred njega su dvije okrugle udubine. Očuvana kosa površina ukrašena je zaobljenom viticom od koje se naizmjenično odvajaju bršljarnovi listovi i golubica u letu. Vel.: v. 25—37 cm, oč. donja površina 45 x 53 cm, oč. gornja površina 64 x 65 cm.

20. Dio pregradnog pilastra (inv. br. S 7300; tab. XXIII, 2) odbijenog na poprečnim i zaključenog na uzdužnim, letvičasto uokvirenim stranama. Na jednoj od bočnih površina je spojni utor. Prednja površina je ukrašena troprutastim valovitim vrpcama koje prave na zaokretima zašiljene ovale, okrenute zatvorenim krajevima prema sredini pilastra. Vel.: oč. v. 18,8 cm, š. 17,5 cm, deb. 10 cm.